

Posem fil a l'agulla

.....
**La indústria del gènere de punt
a Arenys de Mar**

Posem fil a l'agulla

.....
*La indústria del gènere de punt
a Arenys de Mar*

PUBLICACIÓ

Edició: Ajuntament d'Arenys de Mar

© Textos:

Isabel Roig Casas
Montserrat Llonch Casanovas
Jordi Julià Sala-Bellolell
Joaquim Cassà i Barrera
Mireia Bibolas Alsina

© Fotografies:

Irene Masriera (dels objectes)
Juanchi Pegoraro
Mireia Bibolas Alsina
Salvador Torrents
Família Bibolas
Família Ferran
Família Julià
Postals antigues Esteve Deu
Arxiu Històric Fidel Fita, Ajuntament d'Arenys de Mar
Arxiu Històric Municipal, Ajuntament de Calella
Centre de Recerca de Transferència de Tecnologia Tèxtil -
Escola de Teixits de Canet de Mar
Cóndor Aretex, S.A.
www.lejournaldesenterprises.com

Documentació dels objectes: Neus Ribas San Emeterio amb l'assessorament de Jesus Sanz Morales, Sònia Sanz Morales i Pilar Gómez Pérez

Correccions: Assumpció Ribas, Ajuntament d'Arenys de Mar

Disseny i maquetació: Santi Artigas, disseny integral

Impressió: Printcolor.es
Dipòsit legal: B 14399-2018

Imprès a Catalunya

Primera edició: juny 2018

Podeu accedir a la versió digital d'aquesta publicació a: <http://museu.arenysdemar.cat>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autoria i la titularitat dels drets (Museu d'Arenys de Mar i autors/res identificats amb CC) i no se'n faci un ús comercial. Si transformeu aquesta obra per generar una nova obra derivada, heu de distribuir-la amb una llicència igual a la que regula l'obra original. La llicència completa es pot consultar a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

EXPOSICIÓ

Organització: Museu d'Arenys de Mar
Comissariat i textos: Jordi Julià Sala-Bellolell
Correccions: Mercè Loire
Disseny i muntatge: Santi Artigas, disseny integral
Producció: Control de Canvis i Impremta Pons-Ribot
Prestadors:

Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar, Biblioteca Pare Fidel Fita d'Arenys de Mar, Casa Gallofré. Gèneres de punt
Cóndor Aretex, S.A., Gèneres de punt La Torre, Tastets i Tresors (Matilde Verdager), Núria Alegre, Rosa Alsina, Antoni Badosa, Glòria Bilbeny, Joaquim Cassà, Francesc Cassà, Oriol Ferran, Santi Ferran, Família Julià, Antònia Lloret, Lluís Montmany, Antoni Roig
Assegurances: GMMP, correduria d'assegurances

Fotografies:

Arxiu Històric Fidel Fita, Ajuntament d'Arenys de Mar
Arxiu Històric Comarcal del Maresme
Centre Excursionista de Catalunya
Creat Edicions
Família Ferran
Família Julià
Rosa Alsina
Antònia Lloret
Salvador Torrents
Teresa Verdura
Sussi Xiberta

Agraïments:
A totes les persones, que amb els seus testimonis i els seus records han contribuït a enriquir aquesta exposició.

Sumari

7

EL GÈNERE DE PUNT, UNA INDÚSTRIA MOLT ARENYENCA

Isabel Roig Casas

Regidora de Cultura de l'Ajuntament d'Arenys de Mar

11

EL DISTRICTE DEL MARESME DEL GÈNERE DE PUNT DURANT L'ÈPOCA CONTEMPORÀNIA:
CONFIGURACIÓ I TRANSFORMACIÓ

Montserrat Llonch Casanovas

Professora d'Història i Institucions Econòmiques. Universitat Autònoma de Barcelona

19

PUNT RERE PUNT: LA HISTÒRIA DEL GÈNERE DE PUNT D'ARENYS DE MAR

Jordi Julià Sala-Bellsolell

Polítolleg. Comissari de l'exposició *Posem fil a l'agulla. El gènere de punt a Arenys de Mar*

27

MITJONS HELIOS, L'EXPERIÈNCIA D'UN FABRICANT DE MITJONS D'ARENYS DE MAR

Joaquim Cassà i Barrera

Propietari de l'empresa Helios S.A., autor de diversos treballs sobre Arenys de Mar

35

DES DE BEN PETITA QUE ESTIC ENVOLTADA DE BOBINES DE FIL!,

Mireia Bibolas Alsina

Treballadora del gènere de punt

40

OBJECTES DE L'EXPOSICIÓ *POSEM FIL A L'AGULLA, EL GÈNERE DE PUNT A ARENYS DE MAR*

53

TRADUCCIÓ AL CASTELLANO

Posem fil a l'agulla

La indústria del genere de punt
a Arenys de Mar

El gènere de punt, una indústria molt arenyenca

ISABEL ROIG I CASAS

Regidora de Cultura de l'Ajuntament d'Arenys de Mar

Posar fil a l'agulla és una tasca prèvia al fet de cosir. Vol dir preparar les actuacions necessàries per a fer una cosa... Aquest 2018, la proposta expositiva temporal del Museu d'Arenys de Mar ens ha fet posar fil a l'agulla precisament per rescatar memòria històrica de l'Arenys d'abans d'ahir, però també de present, d'un capítol cabdal de la nostra història com a poble, com és el del gènere de punt, aquesta indústria tan singular a casa nostra.

En Jordi Julià ha comissariat aquesta exposició, i n'ha fet un excel·lent relat, i ho ha fet de primera mà, com a membre d'una de les nissagues arenyenes amb més història en el gènere de punt a la vila.

La mostra, però, no hauria estat completa sense parlar de tantes persones que van treballar-hi: empresaris, treballadores i treballadors, famílies al taller o des de casa, que són els autèntics protagonistes d'aquesta història, i als quals hem volgut retre homenatge.

L'exposició *Posem fil a l'agulla* ens ha explicat la indústria del gènere de punt a la nostra vila. Des de finals dels segle XIX i fins al tombant dels anys 70 del segle XX, un dels principals sectors productius de la nostra comarca. Recordem l'anomenada de Mataró, de Canet, o de Calella, però també la d'Arenys de Mar.

Les cinc empreses que hem exemplificat a la Mostra, són únicament una petita representació d'aquesta indústria i la seva importància a Arenys de Mar. Un mapa ha intentat assenyalar pràcticament totes les empreses del sector, que n'ha estat moltes.

Can Cassà per exemple, es dedicava a la fabricació de mitjons. Un bon dia van decidir traslladar la producció d'Amer a Arenys de Mar i aplicar grans innovacions a la maquinària al carrer del Baireu. Amb el nom comercial d'Helios, exportava a França, al Líban i a Sud-àfrica.

És el cas de **Joan Bibolas** i el negoci propi de punt amb el nom de Bon Tricot al carrer de Sant Pere, que es dedicava a confeccionar roba interior per a dones. Destacar sobretot i també que en Joan Bibolas, com a expert en maquinària tèxtil, va ser innovador en la fabricació de telers circulars.

El tercer dels casos que hem presentat és el de **Ferran Condominas**, sota la marca comercial Naref. Als inicis es dedicaren a la producció de mitjons, després a les camisetes de pelfa i roba interior, i més tard, la fàbrica va produir banyadors i vestits.

La indústria familiar **Monmany** al carrer de les Margarides també va començar amb la producció de mitjons, i més tard roba interior, pijames i posteriorment samarretes exteriors amb la clàssica àncora. Al 82, fan polos per a una marca molt coneguda.

Hijos de Rosendo Julià, amb el nom comercial de Fanta va tenir també una llarga tradició a Arenys de Mar. L'empresa destacava també per la capacitat d'innovació i va centrar la seva producció en la roba interior i els pijames.

Malauradament durant les dècades dels setanta i vuitanta, el sector del tèxtil va anar perdent pes en el conjunt de la indústria catalana. Vam viure el tancament i el declivi de moltes empreses i moltes persones es van quedar a l'atur. Va ser un període de conflictivitat laboral que també s'explica a la mostra.

Destacar el treball a la fàbrica de generacions d'una mateixa família, de persones joves que començaven de zero i que anaven ascendint al llarg de la vida laboral. Hem explicat també el procés per confeccionar una peça de roba, que estava molt estructurat i era similar a una cadena de muntatge: teixir, tallar, confeccionar, acabar, i el despatx.

Sortosament la crisi del tèxtil a Arenys de Mar, al Maresme, a Catalunya, no va causar un 100% de víctimes. I a Arenys de Mar tenim el clar exemple d'una empresa que perviu. És el cas de **Cóndor Aretex / José Riera**. Cóndor va anar diversificant el producte, va passar dels mitjons a la producció també de bufandes, guants, barrets de llana, banyadors... La marca va seguir les tendències, i ha estat present al mercat internacional, no sense sortir-se'n de sotracs importants, com el que va patir l'any 1970 amb un incendi greu que afectaria bona part de les instal·lacions i de la maquinària.

Amb 120 anys d'història se n'ha sortit amb nota. Avui, amb més de 200 treballadors, ven a més de 3.000 botigues i compta amb establiments propis. Cóndor aposta també per potenciar la mirada cap a l'exterior, té relacions comercials amb més de 30 països.

Aquest any, ha estat la protagonista al mes de juny d'una exposició pròpia a la sala d'exposicions del Calisay, i ha estat convidada a fer el pregó de Sant Zenon, la nostra Festa Grossa.

La influència de les indústries de gènere de punt a la vila d'Arenys de Mar ha estat cabdal i ha contribuït a crear models d'estructures socials, canvis d'hàbits de vida, i fins i tot, canvis arquitectònics. A Arenys en trobem exemples notables, amb criteris estètics modernistes, a les cases de la família Julià a la riera Pare Fita, o la Casa Ferran al carrer Ample. Celebracions de festes pròpies o de lleure compartides fóra de la fàbrica, o patrocinis d'equips esportius...

A *Posem fil a l'agulla*, també s'hi ha fet un repàs de la publicitat que editaven les empreses que sovint a *Vida Parroquial* o als programes de Festa Major ens portaven informacions sobre la seva evolució. Qui no recorda aquella cantarella d'un anunci de televisió: "Al cole con Cóndor, Cóndor, con... al cole ¿con que?... con Cóndor...".

L'exposició inclou una reproducció fidedigna de l'interior d'una fàbrica de gènere de punt, fins i tot amb la reproducció del so del brogit de les màquines.

Posem fil a l'agulla recull els testimonis i records de moltíssima gent que ha contribuït a enriquir aquesta exposició. Un agraïment cap a totes elles, peces claus en la història del gènere de punt a la vila. Com també un agraïment molt especial a tot l'equip humà que hi ha pres part, liderat per la directora del Museu, la Neus Ribas, que sempre té arguments i històries per a reinventar el museu i apropar amb aquestes exposicions temporals el nostre patrimoni. ■

MATARÓ. Calle de Jorge Juan. Fàbrica de Hijos de Marfá

El districte del Maresme del gènere de punt durant l'època contemporània: configuració i transformació

MONTSERRAT LLONCH CASANOVAS

Professora d'Història i Institucions Econòmiques. Universitat Autònoma de Barcelona

La indústria tèxtil ha estat el sector que ha marcat la pauta de la precoç modernització de l'economia catalana. L'afirmació se sustenta en el fet que el tèxtil no només ha concentrat la primera especialització industrial del Principat fins al 1950, sinó que ha permès articular la naturalesa de l'economia catalana moderna. La notable concentració tèxtil a Catalunya es va anar afermant durant el procés de mecanització, fins a aglutinar l'any 1900 el 81,9% de la indústria tèxtil espanyola.¹ La intensa especialització era apreciable en el lideratge en bona part de les especialitats tèxtils (com els teixits de cotó, llana, seda, cànem-lli), així com altres particularitats, com el gènere de punt i la cinteria, entre d'altres.

Dins del conjunt d'especialitats tèxtils, el gènere de punt es defineix per l'especificitat tècnica del tissatge (segons la formació de malles d'un únic fil sobre si mateix o de diferents fils entrellaçats) dife-

renciada del teixit de calada, per la qual cosa històricament ha disposat d'una trajectòria tecnològica pròpia. A més, el menor preu del teixit de punt i les seves propietats d'elasticitat, adaptabilitat i comoditat li han permès oferir àmplies possibilitats en el camp de la moda en la indústria del vestit, així com altres aplicacions per a usos industrials i tècnics. I un darrer aspecte diferencial és que el teixit de punt mecanitzat pot incorporar la confecció, i produir així un article preparat per ser comercialitzat i consumit, essent l'avançada de la indústria moderna de la confecció.

El teixit de punt a Catalunya té una llarga tradició que arrenca amb el treball del punt manual amb agulles que formava part quotidiana del treball domèstic de moltes llars. Des del final del segle XVII es va anar introduint a Catalunya el teler manual quadrat, derivat de l'invent de William Lee de 1589.

1.- NADAL, Jordi. "La industria fabril española en 1900. Una aproximación" en Jordi Nadal, Albert Carreras, Carles Sudrià (comp) *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*. Barcelona: Ariel, 1987, p.41.

Acció de la Sociedad Anónima Asensio.

La difusió dels nous telers quadrats es va anar es-
 tenent gràcies a la via de l'espionatge industrial i
 l'emigració de menestrals francesos, fins a tal punt
 que l'any 1803 a la vila d'Olot hi treballaven 590
 telers i era, de lluny, la principal localitat de la ma-
 nufactura de la malla a Espanya.²

La mecanització del gènere de punt no arribà amb
 el teler quadrat (accionat per la força de la sang)
 sinó per maquinària accionada per energia inanima-
 da. La indústria del gènere de punt es va mecanitzar
 a Catalunya a partir del darrer quart del segle XIX,
 quan a la introducció dels telers rodons manuals
 li succeí la instal·lació de les primeres bateries ac-

cionades per l'energia del vapor. De la mateixa ma-
 nera que succeïa en els països pioners europeus,
 la modernització del punt arribà més tard que en
 la indústria cotonera de teixit a la plana. En mo-
 dernitzar-se, la producció de teixits de punt passà a
 concentrar-se a la demarcació de Barcelona i, molt
 concretament, a les localitats del Maresme.

Per entendre les claus de la localització del Ma-
 resme de l'activitat del punt convé conèixer qui-

nes eren les característiques del sector a la darrera
 del segle XIX. Els nous establiments moderns de
 la indústria del gènere de punt requerien coneix-
 ements tècnics i treball especialitzat, un bon coneix-
 ement del mercat i de les xarxes de comercialització,
 bones comunicacions i disponibilitat de capitals, tot
 i que inicialment aquests foren modestos.

El coneixement tècnic i el treball especialitzat es-
 tronca amb la tradició artesana de la zona del Mares-
 me, on l'any 1803 es comptaven 116 telers dedicats
 a la fabricació de mitges de cotó a Mataró.³ La tra-
 dició manufacturera especialitzada era la base dels
 coneixements tècnics i de l'existència de mà d'obra
 especialitzada capaç d'adaptar-se a la mecanització
 dels processos de treball, atès que es tractava d'una
 especialitat tèxtil de major complexitat tècnica. Però

2.- LLUCH, Ernest. "La Revolució Industrial a la Garrotxa (1777-1820)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1981, vol. XXV, II, p. 193-230.

3.- *Almanak Mercantil o Guía de Comerciantes para el año 1803*. Madrid.

la tradició artesana era un factor necessari però no exclusiu, com ens mostra la trajectòria d'Olot.

Cal tenir present el paper de la tradició comercial de les poblacions litorals de la comarca. Hi confluïa un intens coneixement acumulat de les xarxes comercials tant dins el mercat peninsular com també en els mercats colonials americans, i molt especialment vers Cuba. Des de la seva mecanització, la calceteria i punt interior fabricat a les fàbriques del Maresme es venien al mercat intern espanyol però també cap als mercats colonials, per la qual cosa els lligams comercials establerts resultaren decisius, tal com mostren alguns casos estudiats.⁴ Els empresaris pioners, bons coneixedors del mercat tot disposant de treball especialitzat, van ser capaços de copsar l'oportunitat d'invertir en la moderna indústria de la malla. Aquest va ser el puntal, perquè les matèries primeres com la fibra de cotó, el carbó, la maquinària, les agulles i bona part de la resta de materials vingueren necessàriament de l'estranger. L'accessibilitat i els nous sistemes de transport, com el ferrocarril que comunicava Mataró i Barcelona des de l'any 1848, ho facilitava.

L'any 1923 el districte del gènere de punt al Maresme ja era una realitat constatable, atès que significava el 64,3% de la producció catalana.⁵ La moderna indústria del gènere de punt s'havia instal·lat a les poblacions del centre i nord del Maresme, com Mataró, Calella, Canet de Mar i Arenys de Mar, entre d'altres. Ben a prop de les fàbriques de punt el districte disposava de filatures de cotó, i des de finals del segle XIX, s'anaren instal·lant tallers de reparació i construcció d'alguns tipus de maquinària,

empreses d'acabats de la malla, empreses de comercialització i transport d'inputs i productes acabats. Les mateixes institucions existents cobrien aspectes rellevants pel seu funcionament, com per exemple, la Caixa d'Estalvis de Mataró (1863), que aportava l'eventual suport financer, l'Associació d'Empresaris de Gèneres de Punt de Mataró (1902), que defensava els interessos empresarials i l'Escola de Teixits de Canet de Mar (1922), centre cabdal per a l'aprenentatge dels tècnics del punt durant diverses generacions. El districte del punt, la concentració espacial de multitud d'empreses de la malla relacionades, s'anà consolidant per l'ampliació d'activitats

Teresa i Maria Isern, fent pràctiques amb la Tricotosa de la marca Dubied, comprada pel curs Monogràfic Grup diürn. 1931. Fotografia Centre de Recerca de Transferència de Tecnologia Tèxtil – Escola de Teixits de Canet de Mar.

4.- LLONCH, Montserrat. *Tejiendo en red. La industria de género de punto en Cataluña (1891-1936)*. Publicacions Universitat de Barcelona, 2007, p. 62-64.

5.- Cambra Oficial d'Indústria de Barcelona. *Gráficos de los elementos de trabajo de las industrias textiles, números de obreros y valor de la producción de otras industrias*, Barcelona, 1923.

Interior de l'antiga fàbrica Llobet - Guri S.A. de Calella.
Foto Ajuntament de Calella

complementàries i d'institucions especialitzades. En el decurs del temps, malgrat intenses transformacions, el districte industrial del Maresme ha mostrat un elevat grau de supervivència. L'any 2001 el districte local de Mataró, amb 11.670 ocupats suposava el segon districte especialitzat del tèxtil i de la confecció a Espanya i el primer en el gènere de punt.⁶

No podem obviar però que la indústria del gènere de punt de començament del segle XXI contrasta absolutament amb la realitat de les poblacions industrials del període expansiu de 1960-1974, quan hi havia multitud d'empreses entorn el gènere de punt, algunes grans d'emblemàtiques, així com tallers de construcció de maquinària del punt i multitud d'activitats complementàries. Emperò, la situació econòmica del gènere de punt era lluny de ser idònia: representava un sector endarrerit tecnològic amb plantilles sobredimensionades que venia bàsicament al mercat interior espanyol i estava molt

protegit de les importacions per elevats aranzels; era el resultat final de la combinatòria d'autarquia i *desarrollismo* franquista.

En efecte, el nombre d'empreses i l'ocupació del gènere de punt a Espanya va créixer ràpidament durant la dècada dels anys seixanta fins a les crisis del petroli i l'any 1974 marcà el punt d'inflexió. Els motors dels canvis experimentats en el gènere de punt de l'any 1974 al 1999 es poden explicar principalment per quatre factors: la renovació tecnològica, l'obertura exterior de la indústria espanyola del punt, la liberalització mundial del sector tèxtil-confecció i els canvis en la distribució comercial.

Des de l'any 1974 al 1999 l'ocupació va caure a més de la meitat d'efectius (de 71.422 a 30.198 treballadors) mentre que la producció es triplicà (de 42.224 a 134.051 tones mètriques de punt).⁷ Les crisis del petroli van suposar un canvi estructural del sector. El procés de renovació tecnològica s'accelerà amb la introducció de noves màquines electròniques, canvis en el procés productiu, la introducció de nous productes i la millora del disseny i acabats.

Però els períodes de canvi estructural sovint ho són també de noves oportunitats. En el context de l'Acord Preferencial d'Espanya amb la Comunitat Econòmica Europea l'any 1970, i l'atonía del mercat intern espanyol arran de la caiguda de rendes provocada per les crisis del petroli, els empresaris del gènere de punt van sortir als mercats exteriors. Foren els anys daurats de l'exportació del punt als països europeus. De 1970 a 1985 les exportacions es van multiplicar per deu. L'any 1986 Espanya ocupava l'onzè lloc mundial com a exportador de teixits

6.- BOIX, Rafael; GALLETTO, Vittorio. "El mapa de los distritos industriales de España", *Economía Industrial*, 2006, 359, 165-184.

7.- LLONCH, Montserrat. "La competitividad de los distritos catalanes del género de punto, 1961-2004" en Jordi Catalan, José A. Miranda, Ramon Ramon (eds) *Distritos y Clusters en la Europa del Sur*. Madrid: Lid, 2011, p. 241-258.

de punt i el dotzè de maquinària de teixits de punt.⁸ Foren uns anys extraordinaris en la projecció exterior del sector, en què el valor de les exportacions superava les compres exteriors i on les empreses del Maresme i de l'Anoia van tenir un protagonisme rellevant. L'element competitiu fou el cost laboral, que permetia oferir una bona relació qualitat-preu de les seves produccions, concentrant-se en les qualitats intermèdies.

La integració d'Espanya a la CEE va ratificar la liberalització dels intercanvis comercials a partir de 1986. Espanya, com a país integrant, passava a eliminar les duanes internes amb els països de la CEE i allhora harmonitzava els aranzels exteriors. Espanya passà a participar en l'Acord Multifibres (1974-1994) i l'Acord sobre Tèxtils i Vestit (1995-2004), que ha suposat un procés de transició a la liberalització mundial definitiva sector tèxtil-confecció a partir de

l'any 2005. La competència creixent i la menor protecció dels industrials del punt ha afectat no només les relacions exteriors sinó que ha incidit en el funcionament industrial. Les importacions de productes de punt es van disparar ràpidament des de l'any 1986, tant pel que fa als articles d'alta qualitat procedents d'Itàlia com pels productes competitius via preus procedents dels països asiàtics. L'evolució decreixent dels preus obligà a reajustaments molt severos de la indústria, malgrat que derivaren en millores en l'eficiència i del valor afegit de la producció entre els anys 1991 i 2004. Una resposta a l'esmentada problemàtica ha estat la deslocalització parcial (o total) de la fabricació de gènere de punt cap a països asiàtics i del nord d'Àfrica, en especial en les tasques més intensives en treball com la confecció. En un context on la procedència de la fabricació s'ha anat desdibuixant, la disponibilitat de marques

per part d'algunes empreses del gènere de punt ha estat un factor clau. La marca de producte o de fàbrica consolidades ha permès a moltes empreses supervivents del gènere de punt assegurar-se la identificació, diferenciació i fidelització amb els eventuais consumidors.

I finalment, un darrer factor cabdal han estat els canvis en la distribució comercial. La cadena de producció i distribució dels productes tèxtils i de

Treballadores de la fàbrica Còndor d'Arenys de Mar. Imatge del vídeo corporatiu Còndor Moda infantil, Còndor Aretex, S.A.

8.- Op. cit. p. 251.

confecció s'ha alterat a favor de la distribució comercial. Des dels anys vuitanta la distribució clàssica dels detallistes independents multimarca ha viscut una profunda crisi i s'ha tendit a una ràpida concentració de la distribució tèxtil. El procés ha

Interior d'una botiga Còndor. Foto Còndor Aretex, S.A.

tingut conseqüències radicals en la lògica empresarial. Durant els anys seixanta era el comerciant de l'empresa qui ensenyava el mostrari i les novetats als comerciants detallistes. En començar el segle XXI ja no, ara és el gran distribuïdor qui, en un context d'elevada competència, fa la comanda als fabricants especificant quins productes i en quines condicions de preu i temps ho requereix. Una alternativa per a altres empreses del gènere de punt supervivents amb marca reconeguda és integrar producció i distribució, a partir de la marca de distribució. El procés d'adaptació passa per la recerca d'oportunitats davant el canvi ràpid i continu del marc de competència internacional. ■

Punt rere punt: La història del gènere de punt d'Arenys de Mar

JORDI JULIÀ SALA-BELLSOLELL

Polítolèg. Comissari de l'exposició *Posem fil a l'agulla. El gènere de punt a Arenys de Mar*

“La industria algodonera, si bien se halla en su infancia, constituye una de las principales, si no la primera riqueza de Arenys de Mar”

“Nuestras industrias”. Ecos de la Costa, segle XIX

Arenys de Mar i per extensió la comarca del Maresme s'ha caracteritzat per la seva vinculació amb la indústria tèxtil, i més concretament amb el gènere de punt. A finals del segle XIX, la indústria del gènere de punt a Arenys de Mar va anar agafant més importància, i acabaria per constituir-se com la primera font d'ingressos del municipi. Però, quan va iniciar-se la vinculació d'Arenys de Mar amb el tèxtil?

Tenim constància del tèxtil a Arenys de Mar des dels inicis fundacionals de la vila al segle XVI. L'any 1574 hi ha documentats tres teixidors de lli i l'any 1599 ja se'n comptabilitzen set. Els primers teixidors feien teixits domèstics, indumentàries per treballar i veles per als vaixells de pesca, però no serà fins a finals del segle XVIII que trobarem el primer mitjàire mecanitzat (1780). En finalitzar el segle XVIII, ja són uns vint fabricants els que es dediquen a la confecció de mitges i vels.

A finals del XIX i principis del XX és quan apareixen algunes de les fàbriques de gènere de punt més conegudes i que formen part del record de molts arenencs i arenenques. L'any 1917 n'hi ha

documentades tretze, com és el cas de Zenon de Pol (que posteriorment serà José Ferran i Condominas), Rosendo Julià, José Riera i Comas (que amb els anys esdevindrà Cándor) o Can Caballé i Vila, entre d'altres. Les indústries de gènere de punt es constituïran com el sector productiu més important d'Arenys de Mar: entre 1920 i 1930, el 60% dels arenencs es dedicava al gènere de punt.

Mitges, mitjons i roba interior: sis empreses de gènere de punt d'Arenys de Mar

Tot i que la vila d'Arenys de Mar ha comptat amb més de cinquanta fàbriques dedicades al gènere de punt durant el segle XX, hem volgut recollir la història de sis d'aquestes empreses, destacant-ne la varietat del producte confeccionat i el volum de producció. La totalitat de les indústries del gènere de punt analitzades s'iniciaren fabricant mitjons. El mitjà era una peça de roba de reduïdes dimensions, cosa que en facilitava l'elaboració. Amb el temps, la majoria d'empreses diversificaren el seu producte gràcies a l'evolució de la maquinària tèxtil.

Fàbrica de Géneros de Punto de José Ferrán a principis del segle XX. Fons Família Ferrán.

Dues de les empreses analitzades que han destacat per elaborar mitjons durant tota la seva història i que mai han deixat de produir aquest article són J. Cassà B. i Còndor. Joaquim Cassà començà a produir mitjons a la vila d'Arenys de Mar a final dels quaranta, seguint la tradició industrial mitjonaire del seu sogre, Francesc Caballé. Amb el nom J. Cassà B., l'empresa destacà per aplicar grans innovacions en la maquinària, com fou la col·locació dels punys elàstics dels mitjons de manera automàtica. Amb el nom comercial Helios, els mitjons de Joaquim Cassà

es caracteritzaren per la seva qualitat, tot competint amb grans marques. J. Cassà B. comercialitzava els seus productes a tot l'Estat espanyol, però també feia exportacions puntuals a França, Líban i Sud-àfrica. L'entrada d'Espanya al mercat europeu i l'arribada de productes asiàtics provocà que la fàbrica de Joaquim Cassà anés perdent competitivitat. L'any 1993 i amb una vintena de treballadors en plantilla, Helios SA. tancà definitivament les seves portes.

L'altra empresa que s'ha caracteritzat per la fabricació de mitjons i que amb 120 anys d'història

encara en fabrica és Cónдор. L'empresa Aretex, S.A., amb el nom comercial Cónдор., és una de les indústries de gènere de punt més antigues d'Arenys de Mar. Fundada pel manresà José Riera l'any 1898, la marca de mitjons Cónдор. s'ha caracteritzat per la reconeguda qualitat del seu producte a escala estatal i internacional. L'empresa de la família Riera començà fabricant mitjons com una petita indústria familiar, amb sis màquines i una desena de treballadors. L'any 1963 l'empresa passà a anomenar-se Cónдор S.A., nom que l'ha definit i que tothom identifica amb els seus mitjons.

L'1 de juny de 1970 la fàbrica va patir un greu incendi que afectà bona part de les instal·lacions i la maquinària. La família Riera no va refer-se d'un cop tan dur, i el 1975 la Corporació Empresarial Valls SA d'Igualada va comprar Cónдор per reflotar el negoci. Actualment compta amb més de 200 treballadors, ven a més de 3.000 botigues a tot l'Estat i disposa d'establiments propis. L'any 2017 Cónдор. ha facturat uns 18 milions d'euros, dels quals el 23%

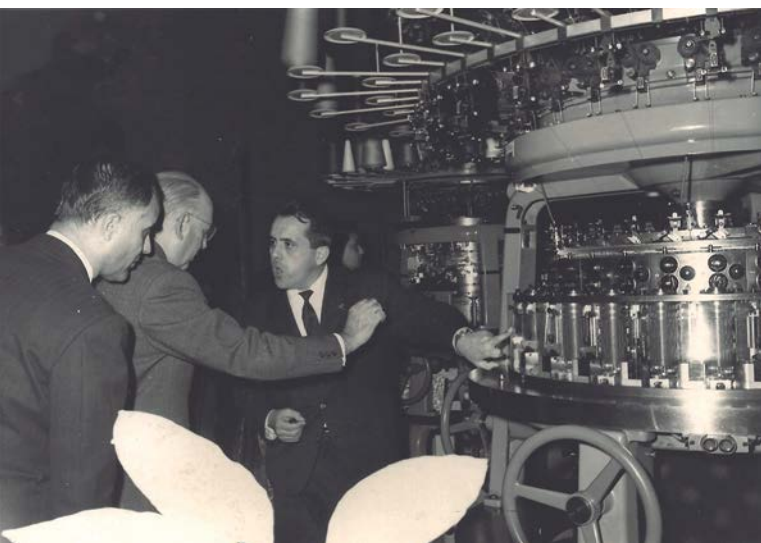
Visita del governador civil de la província, 18 de setembre 1947.
Fotografia Valls. Fons Família Julià.

prové de les exportacions que realitza a més de trenta països.

Altres empreses van diversificar el producte confeccionat, i han evolucionat a mesura que modificaven la maquinària tèxtil. És el cas de José Ferran Condominas, que sota la marca comercial Narref, fou una de les empreses més reconegudes en la fabricació de gènere de punt a escala comarcal. Als inicis, l'empresa José Ferran Condominas es dedicava a la producció de mitjons. Als anys trenta iniciaren la producció de camisetes de pelfa, a partir dels cinquanta fabricaren roba interior, i durant els seixanta, banyadors i vestits. Dissortadament, José Ferran va anar minvant la seva producció gradualment fins al 1974, i l'any 1975 es va produir un incendi per l'explosió d'un compressor que va destruir tota la fàbrica i va posar fi a un llegat industrial de més de 130 anys d'història.

Una altra de les empreses que produïa una gran varietat de productes de gènere de punt fou Hijos de Rosendo Julià. L'empresa fou fundada per Rosendo Julià i Palahí l'any 1885. Començà confeccionant mitjons, mitges i roba interior per a homes, dones i infants. L'impuls de la indústria es produí després de la visita que Rosendo Julià va fer a l'Exposició Internacional de París l'any 1900; d'allí en va importar les primeres tricotoses automàtiques, de molta producció. L'any 1925, els fills de Rosendo Julià Palahí continuaren el camí del pare i formaren la societat Hijos de Rosendo Julià S.A. A partir de la segona meitat del segle XX, l'empresa utilitzaria la marca comercial Fanta i se centraria íntegrament a la confecció de la roba interior i pijames. La indústria centenària de Can Julià acabaria per doblegar-se davant la crisi econòmica, i l'any 1985 tancaria definitivament les seves portes.

Finalment, cal fer un esment a aquelles empreses que majoritàriament es dedicaren a confeccionar

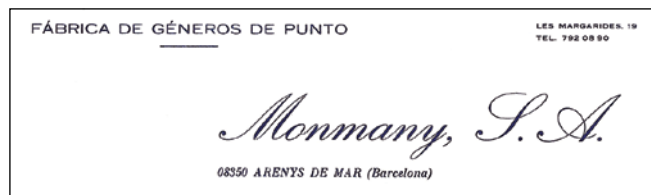

Joan Bibolas a la II Fira de Maquinària Tèxtil Espanyola, novembre de 1964.
Fons família Bibolas.

a mans. Confeccionar a mans volia dir fabricar per a altres empreses, ja fos realitzant els acabats d'algunes peces o produint la totalitat de la peça sota la marca de l'empresa que contractava els seus serveis. Un exemple d'empresa que majoritàriament confeccionava *a mans* és Joan Bibolas i Llinàs. En Joan Bibolas estudià a l'Escola de Teixits de Canet de Mar. Era un expert en maquinària tèxtil, i va iniciar la seva vida laboral fabricant telers en un taller situat al carrer de les Margarides. Posteriorment treballà a l'empresa de maquinària tèxtil Jumberca situada a Badalona, on desenvoluparia innovacions i patents que millorarien el funcionament i la producció de la maquinària tèxtil. Als anys setanta, Bibolas va iniciar un negoci propi de gènere de punt amb el nom de Bon Tricot. Als inicis comptaven amb un equip de quatre persones que teixien *a mans* per a altres empreses de gènere de punt d'Arenys de Mar. Bon Tricot també confeccionaria producte acabat amb

el nom comercial Bellamaglia. El producte era roba interior per a dones, centrat sobretot en calcetes i samarretes interiors femenines, entre d'altres. Tenien 22 màquines circulars i un equip de treballadors d'entre vint i trenta persones. Malgrat els esforços, l'empresa Bon Tricot hagué de tancar les seves portes a finals dels setanta, i bona part de la maquinària i dels treballadors es van traslladar a Cabrils per tornar a fer teixit a mans per a altres empreses.

Una altra empresa que va destacar per confeccionar *a mans* fou Monmany. L'empresa s'inicià l'any 1952 amb quatre treballadors que es dedicaven a la producció de mitjons. L'any 1957 començaren a produir roba interior i a finals dels seixanta i durant bona part dels setanta l'empresa confeccionà pijames. Posteriorment també produïren samarretes exteriors amb estampats mariners, com per exemple una àncora. A partir de 1982, Monmany comença a produir polos per a la marca Marithé et François Girbaud fins al 1992. Monmany fou la primera empresa espanyola a produir polos de *pullis*, i innovaren introduint l'efecte desgast en les seves peces de roba. Durant aquest període, l'empresa passa de tenir una vintena de treballadors a una quarantena. A mitjans dels noranta, la competència asiàtica va irrompre amb força al mercat espanyol. Marithé et François Girbaud decidí prescindir de la producció de Monmany, argumentant que a la Xina els costos de producció eren molt més barats. Després de

Imatge de l'empresa Monmany, S.A. extreta de la seva papereria. Lluís Montmany.

De moment no es troba cap solució al conflicte

Els treballadors de Julià, S.A. d'Arenys porten un mes tancats

ARENYS DE MAR (De la nostra Rèdacció). — Quan es compleixen vint-i-set dies del tancament de la plantilla a les dependències de l'empresa de gèneres de punt Hijos de Rosendo Julià, S.A., no es veu cap solució al conflicte, que es creà la segona quinzena de febrer, en presentar l'empresa la suspensió de pagaments. Ara com ara, els 38 treballadors de Rosendo Julià han tornat a reprendre les tasques de producció de l'empresa per tal de donar sortida a les comandes que havien quedat pendents. El tancament es realitza per mitjà de torns de vuit hores, inclòs el nocturn.

La centenària empresa de gèneres de punt Hijos de Rosendo Julià, S.A., que comercialitzava els productes de roba interior «Fanta» i que la segona quinzena del mes de febrer presentà la suspensió de pagaments, ha entrat ara en un atzucac de quatre setmanes, en què les negociacions entre la direcció i la plantilla no troben cap sortida al conflicte.

Els treballadors sol·liciten el pagament dels sous endarrerits i la carta d'atur, mentre que, segons la plantilla, «l'empresa al·lega que no té capital per cobrir els deutes i, per tant, estem en la mateixa situació que quan ens comunicaren la suspensió de pagaments, el vint-i-dos de febrer».

seu problema, i ambdues parts estan disposades a negociar, tot i que no s'ha assolit en aquestes quatre setmanes cap acord, cosa que pot allargar molt més el conflicte que, d'altra banda, ha tingut un fort ressò a la vila, en ser Hijos de Rosendo Julià, S.A. una de les empreses més característiques d'Arenys de Mar i, segons la direcció, «la quarta més important dins del sector del gènere de punt a la població».

QUATRE MESOS DE FEINA

Així mateix, pel que fa a la durada del tancament, els treballa-

L'empresa tèxtil Rosendo Julià, S.A. d'Arenys de Mar fa quasi un mes que està en conflicte. (Foto: J.M.)

dors comentaven fa unes setmanes que «en el mes de desembre hi havia per servir un total de sis mil dotzenes i deu mil pijames, cosa que significa quatre mesos de feina a ple rendiment» i, precisament ha estat ara aquesta feina, la que la plantilla ha començat a treballar.

El conflicte que, segons els treballadors «rau en una gestió deficitària de la direcció», s'inicià el darrer any, amb les jubila-

cions anticipades de dues persones de la plantilla, fet que posà al descobert que l'empresa no havia abonat la Seguretat Social dels dos treballadors des del període 78-79 i, a partir d'aquí, el problema s'agreuà, amb diversos intents fallits de negociació entre personal i direcció d'empresa, fins arribar al dia vint-i-dos de febrer, en què es comunicà oficialment la suspensió de pagaments.

A l'abril els camions ja no entraran a Malgrat

MALGRAT DE MAR. — Amb l'entrada al mes d'abril, quedarà tallat el trànsit de camions de gran tonatge pel nucli urbà de Malgrat de Mar, ja que es posarà en funcionament la carretera de Mas Bages, que dona accés a les indústries químiques de Malgrat i a la carretera fins a Blanes, evitant el pas pel centre de la població.

Els camions que tindran prohibit el seu pas per Malgrat seran els que superin les cinc tones, amb càrrega de productes nocius, inflamables i perillosos, que circulen sovint per la població, amb destinació a les fàbriques de productes químics a Malgrat. Actualment, només resta pendent, per a la finalització definitiva de les obres, l'apartat de senyalització als accessos de la carretera.

Les obres de la carretera de Mas Bages han tingut un cost que s'acosta als 24 milions de pessetes, i han estat finançades per les fàbriques de productes químics, com a part afectada directament, i pels camps de la zona del delta de la Tordera, com a beneficiats per la carretera.

TORNOS DE VUIT HORES

Es revisaran els estatuts de l'organisme intermunicipal

Article publicat al Punt Diari. 20 de març de 1985.

treballar durant un temps per a Inditex sense gaire fortuna, Monmany va acabar tancant l'any 1995.

Els temps difícils per al gènere de punt

Després d'analitzar l'evolució de les empreses de gènere de punt d'Arenys de Mar, observem que només Còndor ha arribat fins als nostres dies. Quins factors expliquen la crisi del gènere de punt a Arenys de Mar, al Maresme i per extensió a Catalunya?

S'estableix que entre 1974-1975 comença el declivi de la indústria tèxtil a Catalunya. La crisi d'aquests anys posa en qüestió una indústria que utilitzava tecnologia més aviat antiga, que no tenia una bona organització del treball i que no gaudia d'una mentalitat exportadora prou oberta a la resta del món. El tèxtil català depenia d'un mercat interior altament protegit, i amb l'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea l'any 1986, el

petit món de la majoria d'indústries tèxtils catalanes es veié molt afectat per la competència que provenia de l'exterior. L'any 1986 constatem que no més de 500 persones es dedicaven al sector del tèxtil a Arenys de Mar (un 12,6% del total de la població activa), quan entre els anys 1920-1930, s'hi havia arribat a dedicar el 60% de la població arenyenca. Foren moltes les empreses que tancaren i moltes les persones que quedaren a l'atur. Durant aquest període, es produeixen protestes a peu de carrer i el tancament d'indústries que havien estat un referent al municipi.

En conclusió, podem afirmar que el gènere de punt suposa un fil important de la història d'Arenys de Mar. Sense aquest fil, Arenys de Mar no seria el

poble que coneixem avui en dia, i per aquest motiu calia cosir aquesta peça de la història a la resta del mosaic que configura Sinera. Més enllà de ser un recorregut històric pel passat industrial d'Arenys de Mar, *Posem fil a l'agulla* és un homenatge a tots els homes i dones d'aquesta vila que dedicaren bona part de la seva vida al gènere de punt. Gràcies a les seves experiències i vivències, hem teixit aquesta història. Les persones que es dedicaren a la indústria del gènere de punt ho feren des de diferents responsabilitats, però sense l'esforç de totes elles no seria possible comptar amb la història que envolta els mitjons, els pijames i les samarretes que tantes i tantes persones han emprat per vestir-se. ■

BIBLIOGRAFIA

BALCELLS, Fernando. "Innovació Tecnològica, organització del treball i relacions laborals (1959-1990)". A *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

CASALS, Muriel. "El tèxtil: de la vella a la nova cultura industrial". A *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

ESPRIU i MALAGELADA, Agustí. *Aproximació històrica al mite de Sinera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.

FERNANDO MOTA, José. "La reorganització del moviment obrer al tèxtil català (1960-1981)". A *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

FABREGAT, Victor. "Un sector en procés de canvi". A *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

MALUQUER DE MOTES, Jordi. *A Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

MORENO, Vicente. "La industrialització de Catalunya en el segle XIX". Ciències Socials en Xarxa. Blogs Sàpiens, 2011.

PALOMER, Jordi. *El tèxtil i el punt a Arenys de Mar*. Arenys de Mar: Edicions La Copisteria, 1991.

ROYO MAGALLÓN, Pilar. *Arenys de Mar (1920 - 1960)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.

D. a. *I Jornada sobre la industrialització tèxtil al Maresme*. Vilassar de Mar: Museu Arxiu de Vilassar de Mar, 2013.

D. a. *El Maresme, diversificació econòmica i aprofitament intensiu del territori*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1989.

Mitjons Helios, l'experiència d'un fabricant de mitjons d'Arenys de Mar

JOAQUIM CASSÀ I BARRERA

Propietari de l'empresa Helios S.A., autor de diversos treballs sobre Arenys de Mar

Parlar o escriure sobre la fàbrica de mitjons Helios és fer-ho –sense voler fer protagonisme de cap mena–, sobre la mateixa història recent del gènere de punt a la vila, aquella que es desenvolupa majorment, amb plenitud, en la segona meitat del segle XX, i, en conseqüència, del meu vincle amb aquesta.

L'any infaust de 1936, la indústria del punt a Arenys de Mar estava completament consolidada, amb una vintena de fàbriques –mitja dotzena d'elles de certa importància– abastint per complet el mercat nacional i dedicant a l'exportació bona part dels seus fabricats. Per a aquest menester, era necessari desplaçar-se cada temporada a París, seu puntual dels compradors estrangers, majorment procedents de l'Orient Mitjà.

Aleshores, a la vegada, ja existia en els industrials certa preocupació per la fèrria competència japonesa, que situava els mitjons a ports del nord d'Àfrica, al mateix preu que els costava la primera matèria als de casa nostra. Una cabòria que es va esvair malauradament per l'esclat de la Guerra Civil, una guerra, amb la durada de gairebé tres anys, a la

qual d'antuvi s'afegí la revolució, en què propietaris de fàbriques importants perderen la vida, i la resta, la majoria, hagueren de fugir. Les fàbriques, intervingudes i controlades per comitès obrers, foren administrades amb major o menor fortuna, ja que a l'acabament d'aquell període nefast, uns magatzems hi arribaren atapeïts i d'altres, la generalitat, amb les estanteries buides.

La postguerra s'inicia amb un panorama desolador, un mercat nacional mancat totalment de tota mena de productes, primordialment els del vestir. Altrament la indústria estava en les mateixes condicions, o pitjors, sense primeres matèries i amb la falta total d'accessoris, i per acabar-ho d'adobar, més tard, el flagell de les restriccions elèctriques, que obligaren els industrials a crear les seves pròpies fonts d'energia.

Amb una economia totalment intervinguda, l'Estat providencial va prendre les seves mesures: *cupos* –quotes– de cotó i seda, escassos i poc ortodoxos en la distribució; els productes fabricats, de tota mena, sotmesos a un rígid control de preus, i amb la paradoxa d'obligar a vendre qualsevol d'aquells

articles per dessota del seu veritable cost, política aquesta, base de tot desgavell. No en va en aquells dies, un industrial prominent se'n lamentava, tot dient-me: “estem fent una societat de lladres”. Tot i així, cal puntualitzar que fer les coses malament no era solament per afany desmesurat de lucre, sinó per garantir la pròpia subsistència. L'estraperlo va anar de bracet amb els *cupos* i les *cuentas combinadas*, origen de tota mena d'irregularitats, política que sí que beneficia els industrials vinculats al poder. Per il·lustrar-ho, transcriuré solament dos dels deu versos i la tornada d'uns goigs en llaor de sant Antoni Maria Claret, patró de la indústria tèxtil, d'autor desconegut, que tingueren en aquella època cert predicament, i que diuen així:

*Deixeu-nos viure tranquils
als pobres patrons textils
amb la “Cuenta combinada”,
deixeu quiets els compta fils
i ofegueu els obrers vils
que volen més setmanada.*

*De miracles, sant baró,
ens heu omplert el caixó,
(de miracles i pessetes).
Ara, quasi bé un milió
val un quilo de cotó
i un parell de samarretes.*

*Sant Claret, bon teixidor,
escolteu la nostra veu
feu que mai més el cotó
arribi a baixar de preu*

Vista general d'Arenys de Mar on es pot veure l'empresa J. Cassà B. 1994.
Foto Salvador Torrents.

Dissertar sobre el gènere de punt és fer-ho sobre una indústria amb diferents vessants, una d'elles la calcetera, que sempre he anomenat la parenta pobre del sector. El mitjà és una peça del vestir considerada de primera necessitat, lluny de l'òrbita de la moda, únicament present en casos molt puntuals. Encara avui, sols cal consultar qualsevol revista especialitzada o el catàleg d'uns grans magatzems, per adonar-te de la seva mancança. L'altre capítol important a ressaltar és l'estreta relació moda-maquinària, que suposava per als fabricants una constant inversió i una càrrega evident per a la indústria. Per il·lustrar-ho, em referiré a un acudit gràfic del *Patufet*, en el qual una mare, amb el fillet a la falda, li dona una cullerada d'oli de fetge de bacallà, i a la vegada per incentivar-lo, deu cèntims per a la guardiola. “Què en farem, mare, de la guardiola, quan sigui plena?”, li diu el menut. “Serà per comprar una altra botella d'oli de fetge de bacallà, fill meu.”

El 1936, el parc de maquinària de la indústria calcetera d'arreu estava compost per màquines d'un sol cilindre, dites Standard, de diferents marques i de procedència anglesa, alemanya o nord-americana.

A Arenys de Mar, sols quatre fabricants disposaven en el seu conjunt, de divuit telers de doble cilindre, de la firma anglesa Bentley, anomenats Komets, apertes per a la fabricació del mitjó de canalé, peça de gran prestigi.

En la meua llarga trajectòria en el gremi, i en el camp estricte de la moda, recordo que en la dècada dels quaranta-cinquanta, el mitjó d'home, amb llistes de diferents colors, dominava el mercat entremig de fantasies de cotó i seda, però poc després, gairebé a la mateixa època, acabada la guerra mundial, s'imposa la Bentley Komet Links, també de canalé, però aquesta modalitat, amb un important avenç tècnic, el de les malles girades, que permetia un teixit llis amb dibuixos de relleu. L'acceptació i la demanda d'aquesta maquinària fou tal que permeté la implantació de dues plantes per construir-ne a casa nostra, concretament a Mataró.

Més tard i relacionat amb aquest tipus de maquinària, sí que va néixer una veritable moda femenina, la mitgeta d'esport amb una trena lateral a cada costat. Una important demanda, sinònim de moda femenina, que es va mantenir puixant més d'una temporada. Més endavant, i sempre connectat amb la moda femenina juvenil, fou un *souquet* calat de perlé i color blanc, tècnicament dit de traspàs de malla, especialment en talles grans, el que va superar totes les previsions, i amb la particularitat que per atendre la demanda fou necessària la compra de noves màquines de procedència italiana.

Com també van ser d'origen italià les màquines per fabricar el mitjó de rombes que tan predicament tingué i que donà lloc a una llarga polèmica, de setmanes, entre els lectors de *La Vanguardia*.

L'any 1959, el país va tocar fons, i amb un nou govern de tecnòcrates, les coses agafaren una altre orientació i el cens industrial del gènere de punt, en

Cartas de los lectores

Calcetines de rombos

Me gustaría dar mi opinión sobre los calcetines de rombos. Tengo varios pares de calcetines de rombos y por experiencia les digo que cualquier calcetín de lana se gasta igual que un calcetín de rombos. Creo que estas últimas cartas son una exageración. Poseo unos calcetines de rombos que tienen ya tres años y estoy en edad de crecimiento. Por supuesto que los calcetines de rombos de mala calidad se gastarán o romperán con mucha facilidad, pero como cualquier otro tipo de calcetines, los de rombos que yo uso me han dado siempre buen resultado.

JAVIER GARRIGA
Barcelona
Estudiante 1.º BUP

El Comité Olímpico Catalán

Esto de lo del COC (Comité Olímpico Catalán) se ha exagerado por parte de unos y utilizado políticamente por parte de otros. Creo que no es este el momento oportuno para ello, ya que, si queremos quedar bien el 1992 y no volver a ganar solo las migajas que

nos dejen, debemos ir unidos. El presidente Pujol ha sido muy sensato al decir que el COC no podría crearse hasta después de la Olimpiada. Pues bien, respecto al comité ese creo que no hace ninguna falta, pues Cataluña es indispensable en las selecciones nacionales y, sin ellos, ya no sería lo mismo. Aunque si al final se formara el COC, yo les sugeriría que, cuando hayan competiciones importantes para España, que los deportistas residentes en Cataluña (que son los que formarían parte del COC, sin importar dónde hayan nacido) tomen parte en las selecciones nacionales, y que siempre colaboren con el resto del deporte español. Que yo sepa, en competiciones como estas, las cuatro regiones del Reino Unido se unen para defender los colores británicos.

JULIÁN DEL ÁLAMO
Madrid

Réquiem por una infanta

Ha desaparecido de una de nuestras avenidas el nombre de la infanta Carlota, por lo visto menos significativo que el de General Mitre, militar argentino.

Carta publicada a *La Vanguardia* el 28 de febrer de 1989.

pocs anys, va fer més que doblar-se.

Curiosament aquest creixement, es va nodrir de persones de diferents àmbits socials, com podria ser el metge, l'apotecari, el sabater o l'escrivent... amb un llarg etcètera.

En aquest món complex i apassionant del gènere de punt hi havia entrat uns anys abans, el 1936, abans de complir els setze anys. La meua primera feina, en qualitat d'escrivent, fou en una petita i

veïna fàbrica de samarretes d'esport, la de Frederic Martí, emparada amb la marca O'Brien, un actor, sembla, de cinema americà. Disposava d'una patent: la de substituir el rivet que adornava la peça per una vora amb el mateix teixit. Es guanyava la vida. Aquesta situació va durar poc, la guerra em va mobilitzar, i uns anys després, a la tornada, la plaça, naturalment, estava ocupada, fet que no vaig qüestionar. Uns mesos després, la Providència féu que quedés vacant per defunció el lloc d'escrivent, a la fàbrica de mitjons de Caballé i Vila, a la qual em vaig presentar de seguida, no sense abans demanar disculpes per la inconveniència de fer-ho en aquell moment tan delicat. Uns anys després, Francesc Caballé, que més tard seria el meu sogre, em va proposar fer-me càrrec en arrendament, d'una petita

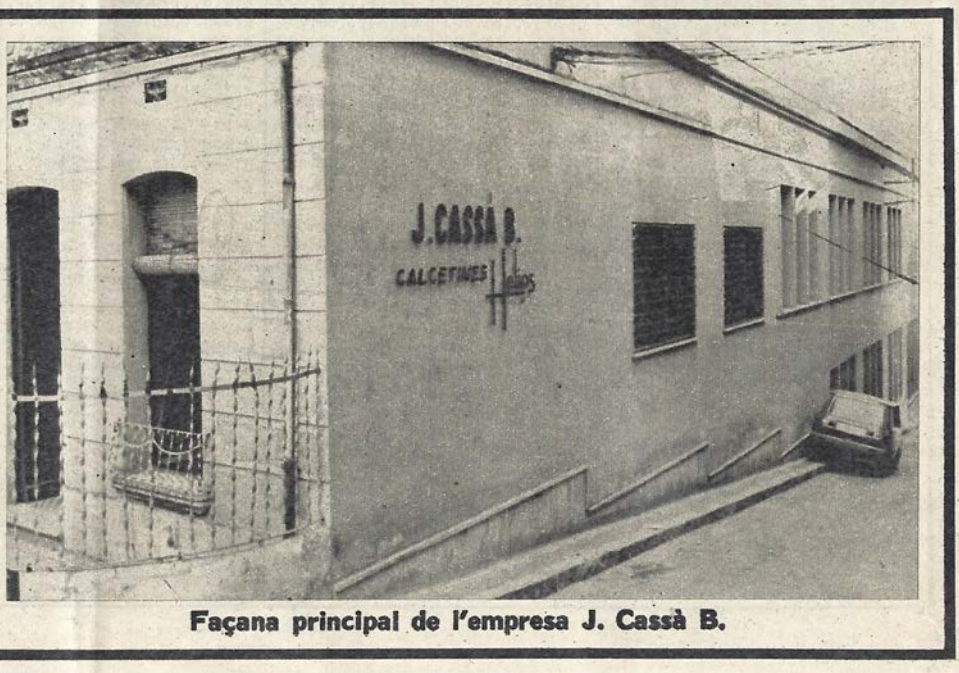
fàbrica de mitjons situada a Amer (Girona), localitat on ell i la família es refugiaren durant la revolta.

Per les circumstàncies que abans he explicat, va ser un començament dur. Més d'una vegada vaig entreveure l'ombra del fracàs. El problema cabdal era la manca de cotó, fibra que vaig tenir l'encert de suplir per la de regenerat, filament que no era altre que deixalles tèxtils processades. Aquesta decisió em va assegurar el futur immediat i el de curt termini, per a poc després haver-me de plantejar la conveniència de traslladar-me a Arenys de Mar. Donat el canvi de província, no cal dir el que va suposar aconseguir-ho.

Vaig operar durant molts anys tal qual era la meva firma, J. Cassà B., inicialment, amb un mínim de plantilla, completada amb personal d'altres fàbriques que, per raons diverses, estava parat. Una altra premissa fonamental, encetada a Amer, fou la d'establir per a la maquinària el règim de tres torns de treball, règim que vaig mantenir durant cinquanta anys. Un altre factor determinant, fou el de saber escollir els proveïdors de primera matèria, majorment, per la qualitat de la filatura.

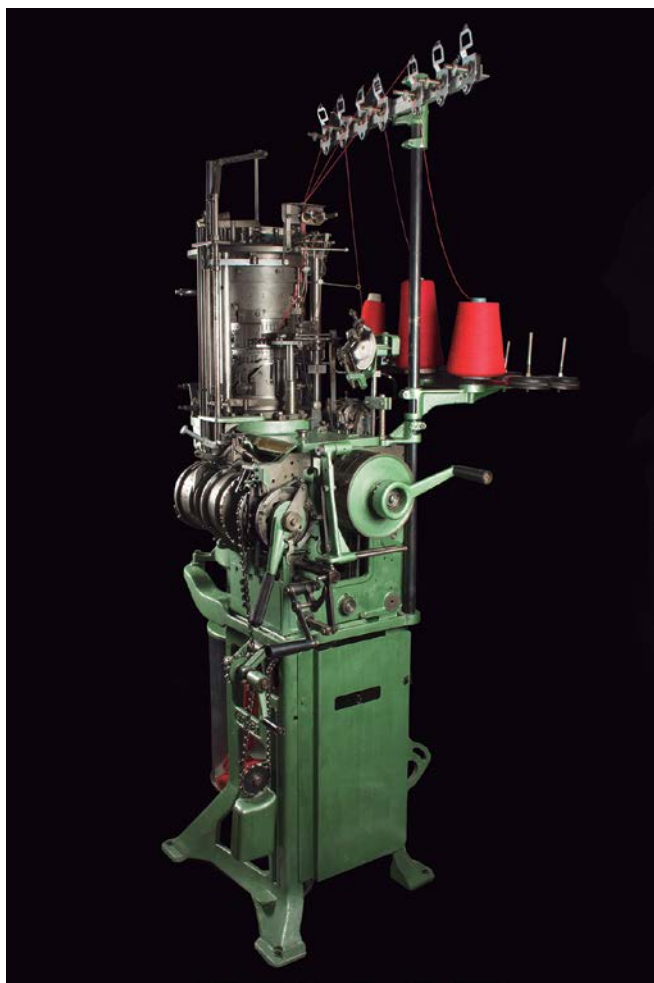
Un impacte important per a la indústria fou l'arribada de les fibres sintètiques, especialment per a la calceateria, ja que, a la novetat, s'hi va afegir la seva llarga duració, i en conseqüència una reducció del consum i el tancament de diverses fàbriques de la comarca.

Les fàbriques principals de calceateria, per avaries o millores en les màquines, disposaven del seu pro-

Façana principal de l'empresa J. Cassà B.

Imatge de la fàbrica J. Cassà B. Anunci publicat al *Diario de Barcelona* 1972.

Màquina per a la fabricació de mitjons "Komet" Knitter. The Bentley Group, Leicester. Anys 60 del segle XX. Còndor Aretex, S.A. Foto Irene Masriera.

pi taller mecànic; d'altres, la majoria, necessitàvem ajuda externa, com podia ser la del carismàtic taller mecànic del senyor Quimet Palomer, el qual, per a dedicar-se a altres menesters, cessà en l'activitat de molts anys. Dos mecànics amics meus, en Salvador Casanovas i en Josep Serra, decidiren treballar pel seu compte i, encara sense local propi, començaren

a aplicar a les meves màquines el puny de goma, circumstància que va donar lloc que fos el primer industrial de la localitat que disposés d'aquesta millora que, altrament, per a la indústria, va ser una petita revolució. Aquesta fructífera relació, continuà durant tota la nostra vida laboral amb la construcció de diverses màquines, i va tenir en la dècada dels cinquanta un punt àlgid en el viatge a Milà, un d'aquells certàmens rotatoris de maquinària tèxtil que se celebraven cada quatre anys en diferents capitals europees. Un viatge mútuament positiu, que va donar lloc a la construcció de cinc màquines Standard que, a part d'altres millores substancials, teixien el mitjó a quatre colors. Aleshores, les mateixes màquines de doble cilindre, ho feien sols amb tres. Tinc constància que aquell article va arribar a ser considerat amb preocupació per la competència d'alt nivell.

Haig de confessar que, amb tot, el meu objectiu màxim era el de poder disposar de la maquinària de doble cilindre, i el primer pas va ser la compra de quatre màquines Links Linares, amb seu a Mataró, amb llicència de la Moncenisio italiana. Adquirir maquinària anglesa estava a l'abast de molt pocs, les divises necessàries estaven en mans dels exportadors valencians de taronges, fins que fou el govern anglès el que va finançar les operacions, que es realitzaren amb pessetes.

Amb aquestes condicions més favorables vaig tenir a les mans, a punt de firma, el contracte amb la Bentley de quatre màquines del model TJ, per a la fabricació de mitgeta de col·legial de tres colors i, potser, havia arribat el moment de formalitzar el contracte d'aquelles màquines destinades a fabricar la mitgeta de col·legial amb dibuix, però es va presentar un contratemps o millor dit, una oportunitat, la següent: En el local on estava instal·lat, ja hi havia

fet diverses obres, diguem-ne d'adaptació, però que ja resultaven insuficients. Diguem abans, que jo representava el meu sogre –delicat de salut– per a la venda del local de Caballé i Vila, que feia un temps que havia cessat en la seva activitat. És per això que comentant-ho amb la meva esposa, em diu: Per què no et quedes amb el local de casa? La meva resposta fou ràpida: Què vols que faci, amb un local tan gran i, després, com ho finanço? Però aquesta breu conversa va fructificar. Poc després, en el soliloqui a què va donar lloc, vaig dir-me com a conclusió: Pel pagament, a curt termini sols haig de satisfer-ne la meitat, i si per a l'altra meitat em donessin algun ajornament? Vaig aconseguir-ho, i vaig pagar-ho en tres terminis.

Per responsabilitat, la compra de la maquinària va quedar ajornada fins tres anys més tard. Després, en formalitzar la definitiva compra, em vaig equivocar contractant aquelles màquines, quan el mercat havia canviat i els col·legials de qualsevol edat usaven pantaló llarg, i la mitgeta d'esport ja no era del tot indispensable i, al contrari, unes altres màquines de menys import –les que teixien la mitgeta de la trena que abans he esmentat–, per exigències de la moda, treballaven plenament.

Aleshores, al mateix temps, per paradoxes de la vida, recuperàvem unes velles i obsoletes màquines –aquelles d'Amer–, amb les quals, amb una senzilla aplicació mecànica, aconseguírem un article que es va mantenir vigent tres temporades i que la compe-

tència d'alt nivell va voler imitar.

Durant els anys, la relació amb la Bentley fou continuada fins a sumar una vintena d'unitats de diferents models.

Finalment, en la que va ser la nostra última etapa, teníem compromesa a una firma italiana una màquina electrònica; factor aquest que ha suposat una revolució per a la indústria i la desaparició de la major part d'aquesta. Altrament, va ser causa de la ràpida expansió de la indústria xinesa, que no va tenir necessitat de formar operaris d'alta qualificació, i així, amb baixos salaris i jornades inhumanes, han aconseguit empastifar Europa.

La vida de l'empresa com a tal, com tota obra humana, no sempre és igual. Al llarg de la seva trajectòria es produeixen situacions que en modifiquen el tarannà o en condicionen el futur. En donar una llambregada a aquest mig segle d'activitat, voldria ressaltar com a rellevant: el trasllat de la indústria a Arenys de Mar; la compra de les primeres màquines de doble cilindre i de l'edifici fàbrica; la conversió de l'empresa en societat anònima, que va coincidir amb la incorporació del meu fill, que deixava enrere la universitat i la milícia i, amb la posada en marxa Calcetes Helios SA, l'entrada de noves màquines, el cronometratge de les operacions de treball i l'aplicació de la comptabilitat de costos, eines indispensables per afrontar el futur.

Això és tot, cinquanta anys de treball i esforç, resumits en aquest relat d'encara no mitja dotzena de folis. ■

516

517

520

Des de ben petita que estic envoltada de bobines de fil!

MIREIA BIBOLAS ALSINA
T treballadora del gènere de punt

En el si d'un negoci familiar, ajudava els pares en diverses tasques, al tallador desplegant el teixit i fent marcades, a l'acabat repassant i plegant les peces, encapsant, teixint o cosint. Vaig compaginar els estudis universitaris tèxtils amb la màquina de cosir *puntilla* elàstica. En acabar els estudis, vaig rebre una oferta de treball de l'empresa Damart Thermolactyl, empresa multinacional francesa que comercialitzava peces de roba interior fetes amb la fibra de Clorofibra, patentada amb el nom de Thermolactyl. No m'ho vaig pensar gens. Havia de fer camí fora de casa. Va ser la meva primera feina professional, on vaig aprendre moltíssim, primer dels meus caps, i en segon lloc pel fet d'estar en una empresa líder en màrqueting directe. La meva tasca era visitar setmanalment els tallers externs de confecció (entre Mataró, Terrassa i Igualada) i fer el seguiment de la producció i el control de qualitat de les peces. Tasques com veure si les dates de lliurament eren factibles, donar prioritats i urgències a determinats articles, manca de materials, problemes amb els teixits (barrats, carreres, punts escapats,

Interior d'una botiga Damart a Lille (França)
Foto: www.lejournaldesenterprises.com.

clapejats...). També era responsable de la posada en marxa de nous articles, verificava mides segons els patrons i escalats d'aquests.

Amb l'entrada d'Espanya a la Comunitat Europea, l'estructura productiva de Damart Espanya es va desmantellar i la conseqüència directa d'això per mi va suposar perdre la feina. Tocava buscar un

Exterior de la fàbrica del Grup Sans, Mataró.

nou lloc laboral però les empreses demanaven saber anglès. Aquesta vegada tampoc no ho vaig dubtar, vaig agafar el cotxe i fins a Escòcia vaig arribar. Compaginava l'estudi de l'anglès fent d'au-pair en una família cuidant dos xiquets.

Estant a Escòcia vaig rebre una oferta de treball de l'empresa Grup Sans, de Mataró, empresa multinacional que produïa primeres marques com Abanderado, Princesa i Ocean. No podia perdre una oportunitat així i vaig tornar d'Escòcia. Van ser quasi divuit anys treballant a Sans, una gran experiència! Podem explicar-la en dues etapes. Una primera etapa en la qual l'empresa controlava tot el procés productiu. Era una empresa vertical i això comprenia des de la filatura, la teixidoria i els processos de tintura i aca-

bats, passant per la confecció i el magatzem, fins a la distribució del producte. Varen ser deu anys de projectes diversos i d'inversions a les diferents plantes de producció. Recordo el projecte que va suposar fer les peces de roba interior "sense costures". Va comportar un munt de canvis a l'àrea productiva, des dels telers a la tintura i confecció. Va ser un canvi en la manera de treballar perquè la talla de les peces venia donada per les polzades de la màquina de teixir; la tintura i la planxa eren semblants a la producció dels mitjons, i en la confecció ja no calien les puntilles als camals ni gomes a la cintura. Amb tota aquesta nova tecnologia, l'empresa va decidir crear una nova marca: Unno, per tal de diferenciar-se clarament en el mercat dels productes tradicionals.

També, i per primera vegada, la marca era per a productes tant per a l'home com per a la dona.

La segona etapa ja no estava marcada per la creació d'un producte nou sinó per una sèrie de canvis globals que modificaven del tot el sistema de producció, al nostre país i a fora. En el nostre cas l'empresa va decidir tancar les plantes productives i externalitzar la producció a l'Àsia. Va ser una etapa trista pel fet d'anar tancant les plantes productives a les quals havies treballat i on havies conegut molts companys de feina. A la vegada, però, va ser una etapa plena de reptes, com la recerca de nous proveïdors asiàtics i la posada en marxa de noves col·leccions i productes. La meva feina va canviar radicalment, ara tot era enviar correus i rebre pa-

quets! Per escurçar el procés de desenvolupament viatjàvem i visitàvem els nous proveïdors. Així vaig poder conèixer països com Sri Lanka, Xina, Bangladesh i Vietnam. Però un cop ja teníem la producció externalitzada, la direcció del Grup (amb seu a França) va decidir que la nostra feina seria feta des d'una oficina de París.

Vaig haver de tornar a buscar feina però l'any 2012, en plena crisi econòmica, era difícil trobar un lloc en el sector tèxtil. Vaig estar dues temporades treballant en el sector turístic fins que vaig entrar a Aretex, al Cónдор! Ja us podeu imaginar quina il·lusió. El meu avi Joan hi havia treballat com a mecànic i la meva mare, com a taller extern, també havia treballat per al Cónдор cosint llaços o *puntilles* als mitjons. Empresa veïna al meu domicili i per tant amb una estima especial. Entrava per una feina nova dins l'empresa, la producció de roba infantil. Controlava tallers externs, en feia el seguiment de la producció i la qualitat. Després d'unes quantes col·leccions, l'empresa va decidir comprar directament el producte acabat i a conseqüència d'això vaig tornar a perdre la feina.

Es tancava una porta però se n'obria una altra. En aquests moments estic treballant a l'empresa tèxtil Galveston, a Mataró. Fabriquem *pronto* moda per a primeres marques comercials d'àmbit europeu (Zara, Mango, Stradivarius, Cortefiel, Pimkie).

I així fins avui, més de trenta anys treballant en aquest món, envoltada de fils i agulles!!

El gènere de punt a Arenys de Mar, com també a tota la comarca, ha evolucionat moltíssim i la meua trajectòria personal ha anat seguint aquest canvi. De les petites empreses familiars, on tothom sabia fer diverses tasques, vàrem passar a empreses multinacionals on la feina de cada treballador era més especialitzada, i aquestes van poder resistir a les diferents crisis del mercat gràcies a tenir una política comercial basada en una forta marca de producte.

Posteriorment i degut al naixement de grans cadenes comercials amb la creació de les seves pròpies marques, les empreses actuals tèxtils de la

Externalització de la producció. Sri Lanka. Fátima Huertas i Mireia Bibolas.

comarca han de competir amb productes vinguts de fora, sobretot de l'Àsia. Tasca difícil, però molts de nosaltres amb el *knowhow* tèxtil continuem enfilant l'agulla! Encara ara, som molta gent d'Arenys de Mar que treballem en el gènere de punt i esperem poder continuar en aquest món, on és fascinant convertir unes bobines de fil en una peça de teixit i unes peces per vestir! ■

Desenvolupament de producte, Grup Sans, Mataró. Mireia Bibolas.

Fábrica de Géneros de Punto

JOSÉ FERRAN
Estadista en Comercio

Especialidad en Géneros fieltros y punto ligero.
Exportación a provincias y Extranjero.
CASA FUNDADA EN SU NACIMIENTO EN 1822
ARENYS DE MAR (Barcelona)

Especialidades **Dr. Calbetó**
Farmacológicas del
TRIENCLAN y sus derivados para el uso
interno que son: **Dr. Calbetó**, **Dr. Calbetó**,
Dr. Calbetó, **Dr. Calbetó**, **Dr. Calbetó**,
etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc.
El extranjero puede obtenerlos en los siguientes
sitios: **ARENYS DE MAR (Barcelona)**

ARENYS DE MAR (Barcelona)

FABRICA DE BLONDAS Y ENGAJES

Vda. de Mariano Castells

Casa fundada en 1862

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Bodegas de EL SÓTANO H

Fábrica de Alcoholes
LA ESPERANTO

Alcoholes puros de VINO

Alfonso Rubio

Coaschero-Exportador
de Vinos y Cereales

SERVICIO INTERIOR DE FERRICARIA

MANZANARES

Atlas general de PLANOS
de las 49 Capitales de España
a varios colores y fuertemente encuadernado en tela

Precio: 10 Pesetas

DE VENTA EN BARCELONA
Borrell, 73 - Regomir, 13, Imprenta y Litografía

EXPLANTACIONES, MATERIAL Y PUBLICACIONES ANTIOLAS

Sección de la Real Escuela Oficial de Artes y Oficios de Arenys de Mar

Establecimiento fundado en 1864 por el Sr. Juan Borrell

11, SALVADOR CASTELLÓ Y COMPAÑIA

REAL GRANJA PARAISO

ARENYS DE MAR (Barcelona)

PLANO DE ARENYS DE MAR

CONSTRUCCION DE FAROLES
para Ferrocarriles y Marinas

Luis Ubach

Oficio del Sr. Robert, 2

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Atornillado público - Galvanizado y todo clase
de aparatos de iluminación para calles, puertos,
etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc.

ARENYS DE MAR (Barcelona)

EL REY DE LOS LICORES

Pedido en todas partes: FERRO QUINA

CALISAY

Se replica a la Clínica
científica para reconocer las superiores cualidades de dicho licor

Fabricante: **MAGIN MOLLFULEDA**

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Fábrica de Extractos de Madera para el Tintado
de Blandas por correa, en patido por un nuevo sistema

Serrería mecánica y Elaborador
de Maderas en general

MOJERAS para la Carpintería

ROIG HERMANOS

Compañía de la Industria de Tintados de Pinta

Calle Real, 48 y 50 y Llan, 12 y 14
TARRAGONA

LA AGRICOLA

Salvador Tapias

Especialidad en importación directa en
comisión y compra propia, de Pimientos
Gambas, Mariscos y demás frutos
ARENYS DE MAR (Barcelona)

TALLER DE HERRAMIENTAS

PARA ARTES Y OFICIOS

INDICACIONES EN QUINILLAS
E. HEREDIA PARA CALAFATES

Jaime Fou

Nº 65-ARENYS DE MAR (Barcelona)

FABRICA DE VILLAN y toda clase
de vidrios de **WILBER STEVENS**

José Nicolau

Para todo clase, espejos, espejos, etc. etc. etc.
Calle de la Marina, 11, Arenys de Mar

ARENYS DE MAR (Barcelona)

1884

FABRICA DE TAPONES DE CORCHO

para el uso de la industria

E. ROSELLO VILA

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Venta de PLANOS

de las 49 Capitales de España
y pueblos importantes

A varios colores: 50 pts. 100

Borrell, 73-BARCELONA

LA SULTANA

UNA FABRICA MODELO DE CHOCOLATES

un **ARENYS DE MAR (Barcelona)**

JACINTO TINTORE

Calles - Cavales - Llanes - Tls - Galanes y Tarragona

Fábrica de Géneros de Punto

Vda. de José Riera

Especialidad en Calentados y Maderas de color
su color en Calentados Estambros Ligeros

ARENYS DE MAR (Barcelona)

FABRICA DE MOSAICOS HIDRAULICOS

Jaime Jubany Cassá

Playa de Girona, 38 - DESPACHO: Calle Andú, 8

ARENYS DE MAR (Barcelona)

TALLERES GRÁFICOS

J. Casamajo

Calle Regomir, 13

BARCELONA

Gran Fábrica de primeras materias

para Sombreros como

ESPECIALIDAD EN TORNOS WILKINS

Leandro Lloveras

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Compra de pieles de conejo

FABRICA DE GÉNEROS DE PUNTO

José Soler Puig

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Especialidad en géneros de punto, Calentados, Tintados
y Maderas de color, etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc. etc.

ARENYS DE MAR (Barcelona)

Objectes de l'exposició *Posem fil a l'agulla, el gènere de punt a Arenys de Mar*

Assessorament a la documentació: Jesús Sanz Morales, Sònia Sanz Morales i Pilar Gómez Pérez

PLÀNOL D'ARENYS DE MAR

Talleres Gráficos J. Casamajó

Primer quart del segle XX

Paper, tipografia

Museu d'Arenys de Mar, núm. reg. 3818

Plànol d'Arenys de Mar imprès en color. El mapa d'Arenys de Mar està situat en el centre envoltat per anuncis de negocis de la població. A la part superior, en lletres vermelles, les paraules *Plano de Arenys de Mar* envoltades per una sanefa de color blau. Tota la informació està emmarcada per una sanefa de color vermell. Alguns dels anuncis tenen fotos o dibuixos dels productes, entre ells el de l'impressor del plànol. Entre els anuncis apareixen tres fàbriques de gènere de punt: Fàbrica de Géneros de Punto, Vda. de José Riera, Fàbrica de Géneros de Punto, José Ferran i Fàbrica de Géneros de Punto, José Soler Puig. El mapa central té anotacions en llapis i bolígraf que sembla que corresponen a projectes d'urbanització del poble.

BITLLES DE FUSTA PER A FIL DE L'EMPRESA MONMANY

Primera meitat segle XX

Fusta pintada

Lluís Montmany

Quatre bitlles de fusta per a fil de forma cilíndrica a la part superior i cònica a la part inferior. La part cilíndrica està pintada de color: blau, vermell o verd, que correspon al color del fil. La part cònica té unes incisions per a cargolar el fil.

En les màquines de gènere de punt del primer quart del segle XX, quan arribava el fil en madeixes o corones passava a les bobinadores que cabdellaven el fil a les bitlles de fusta.

**MÀQUINA CIRCULAR PER A FER MITJONS:
MACHINE A TRICOTER. UTIL. OTTIGNIES**

Primer quart del segle XX

Metall i fusta

Museu d'Arenys de Mar, núm. reg. 1490

Màquina circular per a fer mitjons de metall negre. Taula metàl·lica amb la inscripció *Machine a tricoter. UTIL. Ottignies* en relleu. D'aquesta taula sobresurt una estructura on es troba la bobina en què es fa el mitjó. La taula està col·locada sobre un peu central amb quatre suports. En una banda de la taula hi ha una barra amb una maneta i puny de fusta i un volant de metall, a l'altre costat una roda més grossa també amb un mànec de fusta per fer-la girar. La part superior té una barra metàl·lica amb una estructura dividida en tres parts d'on penegen dos pesos. El peu és de metall pintat de color negre amb motius decoratius en daurat. Aquesta màquina procedeix d'Ottignies (Bèlgica) disposa d'un fullet original: *Les instructions pour le fonctionnement des Machines UTIL.*

MÀQUINA PER A LA FABRICACIÓ DE MITJONS KOMET KNITTER

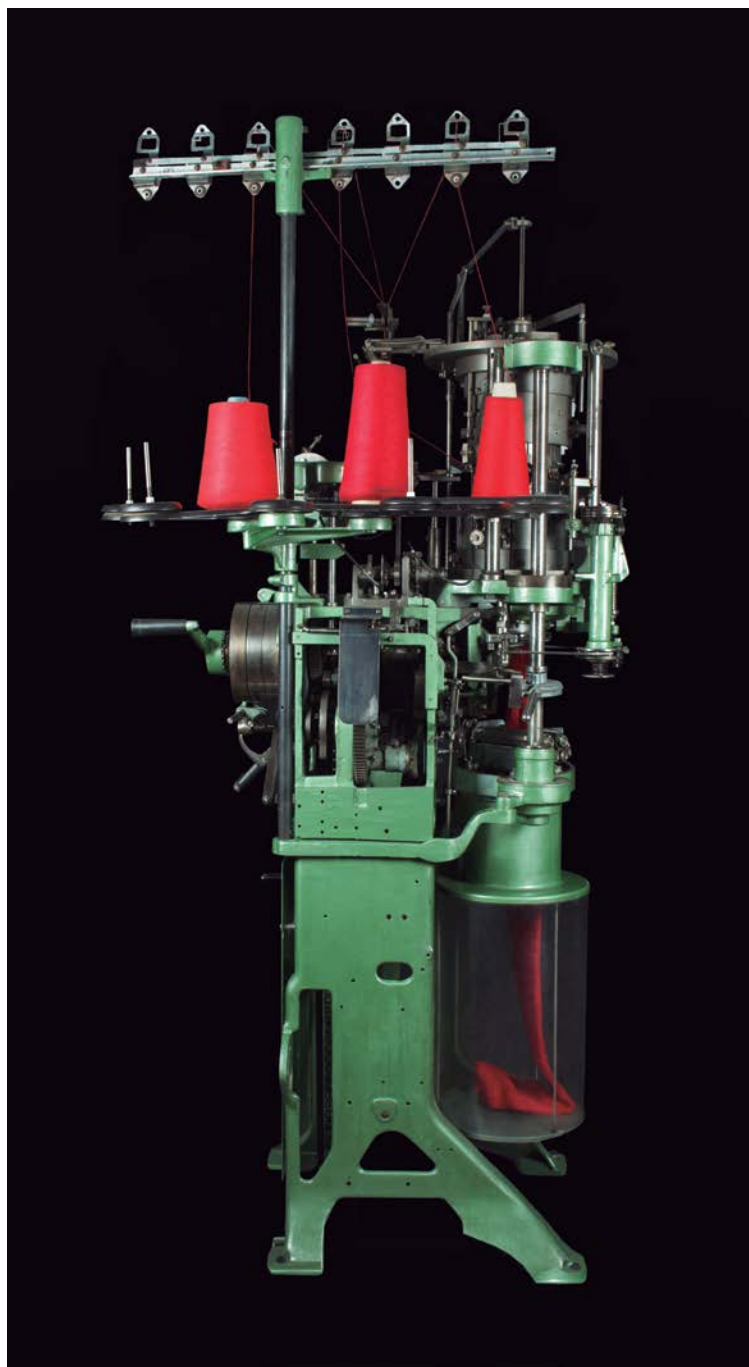
The Bentley Group, Leicester

Anys 60 del segle XX

Metall, cotó teixit i plàstic

Cóndor Aretex, SA

Màquina circular per a fer mitjons Komet realitzada per l'empresa The Bentley Group a Leicester, Anglaterra, porta una placa metàl·lica amb el nom *The "Komet" Knitter REG. 430855 & 51043 Made in Leicester, England*. La màquina té un peu central sobre el qual es col·loquen un seguit de bobines per on es fabrica el teixit en forma circular per a fer els mitjons. En un dels extrems es troba una barra metàl·lica amb un suport per als cons de fil i a la part superior una altra barra en perpendicular d'on pengen els fils. A la banda inferior, un tub de plàstic transparent on es recull el teixit que es va fabricant. La part metàl·lica és de color verd i els fils i el teixit realitzat de color vermell.

MOSTRARI DE PRODUCTES CÓNDROR

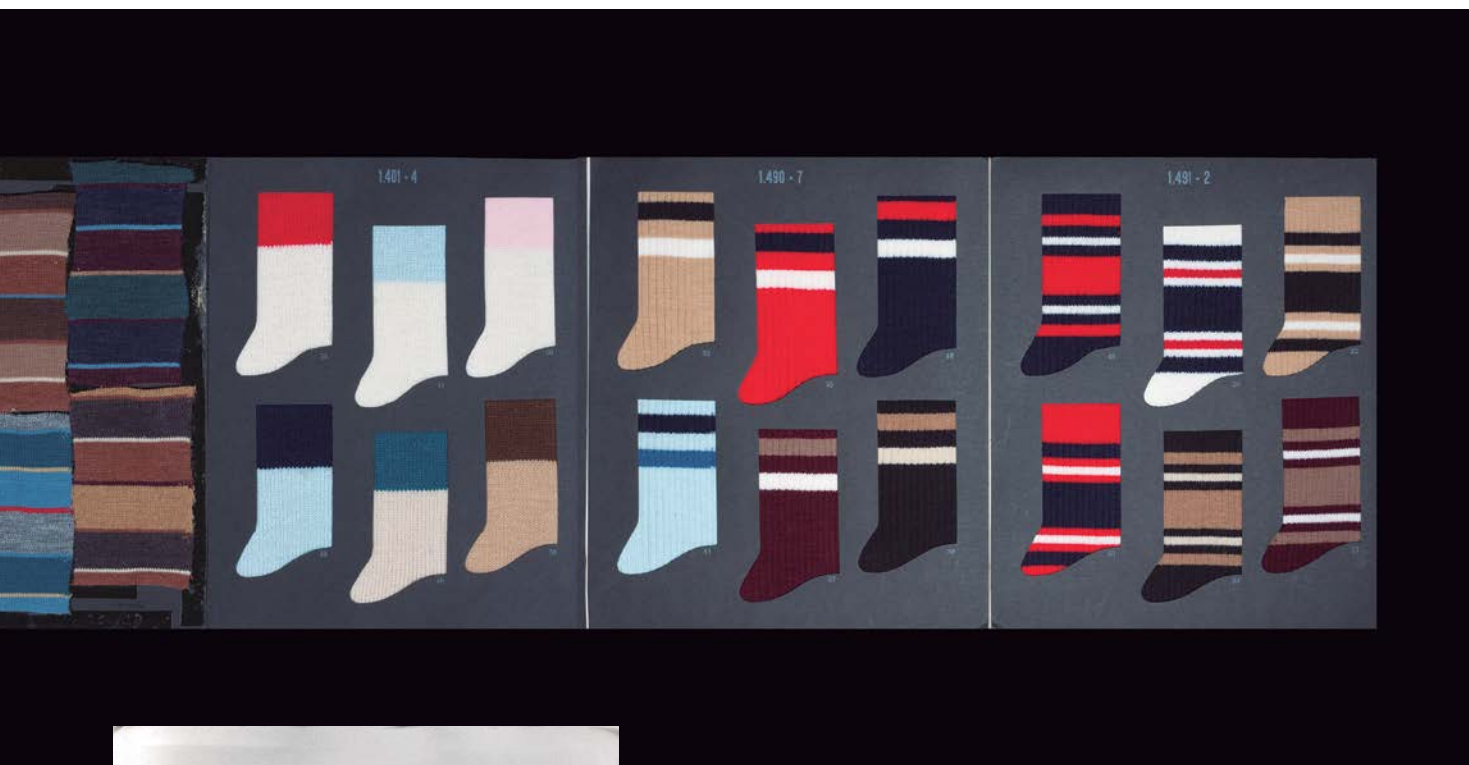
Anys 80 del segle XX

Paper, cartolina i cotó, imprès i teixit

Cóndor Aretex, SA

Mostrari desplegable de mitjons de la marca Cóndor. Portada de color blanc amb el logo de l'empresa *Calcetines Cóndor* a la banda inferior dreta i amb una etiqueta amb el número 1317.2 fet a mà, que correspon a mostres de l'interior. L'interior es desplega en set fulls de cartó negre en els quals estan inserides mostres dels diferents tipus de mitjons en proporcions reduïdes, amb un total de 36 mostres, i al centre 6 mostres de teixits per a mitjons. Tots els mitjons de diversos colors estan decorats amb franges en horitzontal. Els mostraris tenien una utilitat comercial, permetien als venedors de l'empresa mostrar els productes.

PIJAMA D'HOME DE LA MARCA FANTA

Hijos de Rosendo Julià, S.A.

Anys 80 del segle XX

Cotó, gènere de punt

Antònia Lloret i Núria Alegre

Pijama d'home format per dues peces, samarreta i pantaló de color blau. La samarreta és de màniga llarga muntada que acaba en un puny de canalé, porta coll mao creuat i una butxaca a la banda esquerra; la banda inferior de la samarreta porta un doble repunt amb fil blanc. El pantaló llarg s'ajusta a la cintura i també porta un punt de canalé a la part inferior, que ajusta la peça al turmell.

PIJAMA DE NEN DE LA MARCA FANTA

Hijos de Rosendo Julià, S.A.

Anys 80 del segle XX

Cotó, gènere de punt

Antònia Lloret i Núria Alegre

Pijama de nen format per dues peces, samarreta i pantaló de color blau. La samarreta és de màniga llarga muntada que acaba en un puny de canalé, porta coll mao creuat i una butxaca a la banda esquerra; la banda inferior de la samarreta porta un doble repunt amb fil blanc. El pantaló llarg s'ajusta a la cintura i també porta un punt de canalé a la part inferior, que ajusta la peça al turmell.

MOSTRA DE GÈNERE DE PUNT REPRESENTANT EL GERNIKA DE PICASSO

Cóndor Aretex, S.A.

Anys 80 del segle XX

Cotó, gènere de punt, cartó imprès i foradat

Museu d'Arenys de Mar, núm. reg. 12339

Mostra de teixit del quadre Gernika de Pablo Picasso realitzat en gènere de punt segons la tècnica jacquard, respectant el color de l'obra en gris, negre i blanc. El teixit rectangular està rematat amb uns talls triangulars i col·locat sobre una cartolina blanca amb el número 1842.9 imprès a la banda superior esquerra i amb 4 forats a la banda inferior. Es tracta d'un element promocional de l'empresa Cóndor.

MITJONS DE LA MARCA HELIOS I BIBELOT

J. Cassà B.

Anys 70-80 del segle XX

Cotó, llana i moaré

Joaquim Cassà i Barrera

Diferents mostres de mitjons masculins i de nadó. Els mitjons masculins són de mitja canya, porten l'etiqueta de la marca Helios i Bibelot, en colors neutres: verd, gris i blanc. Un dels mitjons està realitzat amb tècnica jacquard amb rombes en colors grisos i un detall en vermell. Els mitjons infantils són de color blanc amb l'etiqueta de la marca Bibelot, tres porten el dibuix estampat d'una girafa amb la paraula *Mummy* i el puny plegat en color verd, blau i rosa. Dues mostres de mitjons infantils de color blanc amb una borla de color rosa i blava i detalls del mateix color en el puny. Tots els mitjons porten una grapa a la puntera.

CARTELL PROMOCIONAL HIJOS DE ROSENDO JULIÀ, SA

Primer quart del segle XX

Paper, imprès, fusta

Família Julià

Cartell amb la imatge de l'empresa Hijos de Rosendo Julià. Al centre variació de l'escut d'Arenys de Mar en vermell amb la representació de l'aranyoner, darrere la representació del mar amb un vaixell de vela i les lletres R.J., a la banda inferior la paraula Arenys. L'escut rodó està sobre un fons en blau amb unes línies sinuoses en blanc, emmarcat i a la banda inferior les paraules *Hijos de R. Julià, Arenys de Mar*. Aquesta imatge està sobre un *passe-partout* de color crema i dins un marc de fusta.

BANYADORS DE LA MARCA NARREF

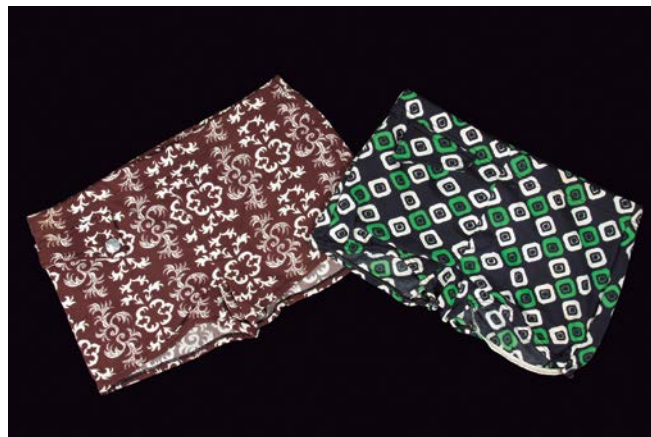
Successors de Ferran Condomines

Anys 70 del segle XX

Lycra, gènere de punt

Elena Ferran

Banyadors de nen tipus boxes de gènere de punt. Un dels models és de color marró amb un disseny de formes vegetals i ornamentals en color blanc. El segon model és de color negre amb formes romboïdals de colors verd i blanc amb unes línies negres en l'interior.

FOTOGRAVATS PER A LA PUBLICITAT DE LA MARCA FANTA

Anys 50 del segle XX

Fusta, paper, imprès

Família Julià

Planxes rectangulars de fotogravat de fusta amb la imatge publicitària de Fanta de l'empresa Hijos de Rosendo Julià, SA. Les dues planxes estan emboïcades amb paper i a la part superior tenen impresa la imatge que es reproduïx en el fotogravat. Una representa un nen i un adult amb pijames darrere un fons de nit, amb estrelles i la lluna; a la part superior, les paraules *Al caer la noche*. A la banda inferior la paraula *PIJAMAS* i sota, la marca *Fanta fabricados por Hijos de R. Julià, S.A.* A la banda esquerra, el logo de l'empresa, tota la imatge en colors blaus. L'altre fotogravat representa dos homes i un nen en roba interior en blanc i negre. A la part superior les paraules *camisetas, calzoncillos slips, cómodos prácticos*. Sota aquesta imatge les lletres *tienen un nombre. Fanta, fabricados por Hijos de R. Julià, S.A.*, i a la part esquerra, el logo de l'empresa.

ROBA INTERIOR DE LA MARCA BELLAMAGLIA

Bon Tricot

Anys 80 del segle XX

Cotó, gènere de punt

Rosa Alsina

Samarreta i calces de dona de color blanc i calces de nena. La samarreta és de tirants amb coll rodó que porta un llaç petit al davant, la cintura s'estreny amb punt de canalé, a la part inferior el punt de canalé ajusta la peça al cos. El teixit està decorat amb una sanefa de línies triangulars i formes romboïdals i calats. El coll i els tirants estan decorats amb una *puntilla*. Les calces són de model eslip amb cinta elàstica de 2 cm. a la part superior i llaç petit al davant. Totes les peces tenen l'etiqueta de paper de la marca Bellamaglia penjada amb un fil groc i grapada a la peça.

ROBA INTERIOR DE LA MARCA FANTA

Hijos de Rosendo Julià, S.A.

Anys 40 fins als 80 del segle XX

Cotó, gènere de punt

Família Julià

Conjunt de peces de roba interior. Quatre samarretes de diferents models de la marca Fanta. Una és de color blau, mitja màniga i coll Mao tancat amb mitja tapeta i amb tres botons blancs. Dues samarretes blanques de mitja màniga, una de nen i una altra d'adult. La samarreta d'adult és de punt llis, porta coll rodó amb forma d'escot i la de nadó té coll *americano*. L'altra samarreta és de tirants decorada amb bandes horitzontals de colors blancs i blaus i

calat romboïdal, la cintura s'estreny amb punt de canalé i els tirants porten una *puntilla* decorativa. Totes aquestes samarretes porten l'etiqueta Fanta a la part posterior en roba i l'etiqueta en cartó penjada per un cordill. Les tres peces dels anys quaranta són una samarreta i dues calces. La samarreta d'home és de color cru i punt llis sense màniga, cisa i coll remallat punt per punt. Les calces són de nadó de color cru realitzades amb punt de canalé, camals remallats punt per punt, porten a la part superior una peça de teixit de color blanc amb tres traus per passar una cinta i ajustar a la cintura. Les últimes calces són de color rosa amb cintura elàstica i camals de canalé. Aquestes peces porten l'etiqueta de Hijos de R. Julià Arenys de Mar en paper i una altra d'ovalada en cartolina més gruixuda.

ROBA INTERIOR DE LA MARCA PUNT SYNERA

Successors de Ferran Condomines

Anys 90 del segle XX

Cotó, gènere de punt

Oriol Ferran

Tres samarretes de la marca Punt Synera, de color blanc, per a adult. Una és de punt llis sense

mànigues i té el coll en forma de punta, el coll i les cises porten un rivet de color blanc. Samarreta de canalé 1 x 1 de mitja màniga i coll rodó, porta una decoració de canalé en sentit vertical a la samarreta, la màniga i el coll estan decorats amb una *puntilla*. La tercera samarreta és de canalé amb tirants, té la mateixa decoració de canalé 4 x 4 a la part central i decoració amb *puntilla* als tirants. Totes les peces porten l'etiqueta en roba de Punt Synera.

Posem fil a l'agulla
Traducción al castellano

EL GÉNERO DE PUNTO UNA INDÚSTRIA MUY AREÑENSE

ISABEL ROIG I CASAS

Concejala de Cultura del Ayuntamiento
de Arenys de Mar

Enhebrar una aguja, es una tarea previa al hecho de coser. Quiere decir, preparar las actuaciones necesarias para realizar una tarea –en catalán esta expresión sería el equivalente a poner manos a la obra–. Este 2018, la propuesta expositiva temporal del Museo de Arenys de Mar nos ha hecho *posar fil a l'agulla*, precisamente, para rescatar la memoria histórica del Arenys del pasado, pero también de la del presente, de un capítulo fundamental de nuestra historia como pueblo, como es el del género de punto, esta industria tan singular en nuestra villa.

Jordi Julià ha comisariado esta exposición, y ha hecho un excelente relato, y lo ha hecho de primera mano, como miembro de una de las estirpes de Arenys de Mar con más historia en el género de punto en la villa.

La muestra, pero, no estaría completa sin hablar de tantas personas que trabajaron: empresarios, trabajadores y trabajadoras, familias en el taller o desde casa, que son los auténticos protagonistas de esta historia, y a los cuales hemos querido rendir homenaje.

La exposición *Posem fil a l'agulla* nos ha explicado la industria del género de punto en nuestra villa. Desde finales del siglo XIX y hasta los años setenta del siglo XX, uno de los

principales sectores productivos de nuestra comarca. Todos recordamos la importancia de Mataró, de Canet, o de Calella, pero también la de Arenys de Mar.

Las cinco empresas que hemos ejemplificado en la exposición, son únicamente una pequeña representación de esta industria y su importancia en Arenys de Mar. Un mapa ha intentado señalar prácticamente todas las empresas del sector, que han sido muchas.

Can Cassà por ejemplo, se dedicaba a la fabricación de calcetines. Un buen día decidieron trasladar la producción de Amer a Arenys de Mar y aplicar grandes innovaciones en la maquinaria en la calle Bareu. Con el nombre comercial de Helios, exportaba a Francia, al Líbano y a Sudáfrica.

Es el caso de **Joan Bibolas** y el negocio propio de punto con el nombre de Bon Tricot en la calle de Sant Pere, que se dedicaba a confeccionar roba interior para mujeres. Destacamos sobretodo que Joan Bibolas, como experto en maquinaria textil, también fue innovador en la fabricación de telares circulares.

El tercero de los casos que hemos presentado, es el de **Ferran Condominas**, bajo la marca comercial Narref. En los inicios se dedicaron a la producción de calcetines, después a las camisetas de felpa y ropa interior, y más tarde, la fábrica realizó bañadores y vestidos.

La industria familiar **Monmany** en la calle de les Margarides también empezó con la producción de calcetines, y más tarde ropa interior, pijamas y posteriormente camisetas exteriores con la clásica ancla. En 1982, realizaban polos para una marca muy conocida.

Hijos de Rosendo Julià, con el nombre comercial de Fanta tuvo también una larga tradición en Arenys de Mar. La empresa destacaba por la capacidad de innovación y centró su producción en la ropa interior y los pijamas.

Desgraciadamente durante la década de los setenta y ochenta del siglo XX, el sector del textil fue perdiendo peso en el conjunto de la industria catalana. Vivimos el cierre y la crisis de muchas empresas y muchas personas se quedaron en el paro. Fue un periodo de conflictividad laboral que también se explica en la exposición.

Hemos destacado el trabajo en la fábrica de generaciones de una misma familia, de personas jóvenes que empezaban de cero y que iban ascendiendo a lo largo de la vida laboral. Hemos explicado también el proceso para confeccionar una pieza de ropa, que estaba muy estructurado y era similar a una cadena de montaje: tejer, cortar, confeccionar, acabar, y el despacho.

Afortunadamente la crisis del textil en Arenys de Mar, el Maresme, en Catalunya, no se cobró el 100% de las empresas. Y en Arenys de Mar tenemos el claro ejemplo de una empresa que pervive. Es el caso de **Cóndor Aretex / José Riera**. Cóndor que fue diversificando el producto pasando de los calcetines a la producción también de bufandas, guantes, gorros de lana, bañadores... La marca siguió las tendencias del mercado, y mantiene su presencia en el mercado internacional, no sin sufrir incidentes graves como el que sufrió en 1970 con un grave incendio que afectaría buena parte de las instalaciones y de la maquinaria. Con 120 años de historia ha prosperado con nota. Hoy con más de 200 trabajadores, vende en más de 3000 tiendas y cuenta con establecimientos propios. Cóndor apuesta también por potenciar la mirada al exterior y tiene relaciones comerciales con más de 30 países. Este año, ha sido la protagonista de las actividades de nuestra villa en el mes de junio, protagoniza una exposición en la sala de exposiciones del Centre Cultural Calisay, y realiza el pregón de Sant Zenón, nuestra Fiesta Grande.

La influencia de las industrias de género de punto en la villa de Arenys de Mar ha sido fundamental y ha contribuido a modelar estructuras sociales, cambios de hábitos de vida, e incluso, cambios arquitectónicos. En Arenys de Mar encontramos ejemplos notables con criterios estéticos modernistas en las casas de la familia Julià en la Riera Pare Fita, o la Casa Ferran en la calle Ample. Celebraciones de fiestas propias o de ocio compartidas fuera de la fábrica, o el patrocinio de equipos deportivos...

En *Posem fil a l'agulla*, también se ha realizado un repaso de la publicidad que realizaban las empresas que a menudo en *Vida Parroquial*, o en los programas de Fiesta Mayor incorporaban informaciones sobre su evolución. ¿Quién no recuerda aquel estribillo de un anuncio de televisión?, “*al cole con Cóndor, Cóndor, con... al cole ¿con que?... con Cóndor*”...

La exposición incluye una reproducción fidedigna del interior de una fábrica de género de punto, incluso con la reproducción del sonido del ruido de las máquinas.

Posem fil a l'agulla recoge los testimonios y recuerdos de muchísima gente que ha contribuido a enriquecer esta exposición. Un agradecimiento a todos ellos, piezas claves de la historia del género de punto en la villa. Como también un agradecimiento muy especial a todo el equipo humano que ha participado, liderado por la directora del Museo, Neus Ribas, que siempre tiene argumentos e historias para reinventar el museo y acercarnos con estas exposiciones temporales a nuestro patrimonio.

PIES DE FOTO

Pág. 6

Exposición: *Posem fil a l'agulla, el gènere de punt a Arenys de Mar*.
Foto Juanchi Pegoraro.

EL DISTRITO DEL MARESME DEL GÉNERO DE PUNTO DURANTE LA ÉPOCA CONTEMPORÁNEA: CONFIGURACIÓN Y TRANSFORMACIÓN

MONTserrat LLONCH CASANOVAS

Profesora de Historia e Instituciones Económicas
Universidad Autónoma de Barcelona

La industria textil ha sido el sector que ha marcado la pauta de la precoz modernización de la economía catalana. La afirmación se sustenta en el hecho que el textil no únicamente ha concentrado la primera especialización industrial de Cataluña hasta 1950, sino que ha permitido articular la naturaleza de la economía catalana moderna. La notable concentración textil en Cataluña se fue afirmando durante el proceso de mecanización, hasta aglutinar en 1900 el 81,9% de la industria textil española.¹ La intensa especialización era apreciable en el liderazgo en buena parte de las especialidades textiles (como los tejidos de algodón, lana, seda, cáñamo-lino), así como otras particularidades, como el género de punto y la cintería, entre otras.

1.- NADAL, Jordi. “La industria fabril española en 1900. Una aproximación” en Jordi Nadal, Albert Carreras, Carles Sudrià (comp) *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva històrica*. Barcelona: Ariel, 1987, p.41.

En el conjunto de especialidades textiles, el género de punto se define por la especificidad técnica del tisaje (según la formación de mallas de un único hilo sobre sí mismo o de diferentes hilos entrelazados) diferenciada del tejido de calada, por lo que históricamente ha dispuesto de una trayectoria tecnológica propia. Además, el menor precio del tejido de punto y sus propiedades de elasticidad, adaptabilidad y comodidad le han permitido ofrecer amplias posibilidades en el campo de la moda y en la industria del vestido, así como otras aplicaciones para usos industriales y técnicos y un último aspecto diferencial es que el tejido de punto mecanizado puede incorporar la confección, y producir así un artículo preparado para ser comercializado y consumido, siendo la avanzadilla de la industria moderna de la confección.

El tejido de punto en Cataluña tiene una larga tradición que arranca con el trabajo del punto manual con agujas que formaba parte cotidiana del trabajo doméstico de muchos hogares. Desde el final del siglo XVII se fue introduciendo en Cataluña el telar manual cuadrado, derivado del invento de William Lee de 1589. La difusión de los nuevos telares cuadrados se fue extendiendo gracias a la vía del espionaje industrial y la emigración de trabajadores franceses, hasta tal punto que en 1803 en la villa de Olot trabajaban 590 telares y era, con gran diferencia, la principal localidad de la manufactura de la malla en España.²

La mecanización del género de punto no llegó con el telar cuadrado (accionado por la fuerza de la sangre) sino con la maquinaria

---

2.- LLUCH, Ernest. “La Revolució Industrial a la Garrotxa (1777-1820)”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1981, vol. XXV, II, p. 193-230.

accionada por energía inanimada. La industria del género de punto se mecanizó en Cataluña a partir del último cuarto del siglo XIX, cuando a la introducción de los telares redondos manuales le sucedieron la instalación de las primeras baterías accionadas por la energía del vapor. De la misma manera que sucedía en los países pioneros europeos, la modernización del punto llegó más tarde que en la industria algodonera de tejido a la plana. Al modernizarse, la producción de tejidos de punto pasó a concentrarse en la demarcación de Barcelona y, muy concretamente, en las localidades del Maresme.

Para entender las claves de la localización del Maresme de la actividad del punto conviene conocer cuáles eran las características del sector a finales del siglo XIX. Los nuevos establecimientos modernizados de la industria del género de punto requerían conocimientos técnicos y trabajo especializado, un buen conocimiento del mercado y de las redes de comercialización, buenas comunicaciones y disponibilidad de capitales, aunque inicialmente estos fueran modestos.

El conocimiento técnico y el trabajo especializado se vincula con la tradición artesana de la zona del Maresme, donde en 1803 se contabilizaban 116 telares dedicados a la fabricación de medias de algodón en Mataró.³ La tradición manufacturera especializada era la base de los conocimientos técnicos y de la existencia de mano de obra especializada capaz de adaptarse a la mecanización de los procesos de trabajo, dado que se trataba de una especialidad textil de mayor complejidad técnica. Pero la tradición artesana era

---

3.- *Almanak Mercantil o Guía de Comerciantes para el año 1803*. Madrid.

un factor necesario pero no exclusivo, como nos muestra la trayectoria de Olot.

Es preciso tener en cuenta el papel de la tradición comercial de las poblaciones litorales de la comarca. Confluía un intenso conocimiento acumulado de las redes comerciales tanto en el mercado peninsular como también en los mercados coloniales americanos, y muy especialmente en Cuba. Desde su mecanización, la calcetería y el punto interior realizado en las fábricas del Maresme se vendían en el mercado interno español pero también en los mercados coloniales, por este motivo, las relaciones comerciales establecidas resultaron decisivas, tal como muestran algunos casos estudiados.⁴ Los empresarios pioneros, buenos conocedores del mercado disponían de trabajo especializado y fueron capaces de captar la oportunidad de invertir en la moderna industria de la malla. Esta fue la base, para que las materias primas como la fibra de algodón, el carbón, la maquinaria, las agujas y gran parte del resto de materiales procedieran necesariamente de extranjero. La accesibilidad y los nuevos sistemas de transporte, como el ferrocarril que comunicaba Mataró y Barcelona desde 1848, lo facilitaban.

En 1923 el distrito del género de punto en el Maresme ya era una realidad constatable que significaba el 64.3% de la producción catalana.⁵ La moderna industria del género de punto se había instalado en las poblacio-

---

4.- LLONCH, Montserrat. *Tejiendo en red. La industria de género de punto en Cataluña (1891-1936)*. Publicacions Universitat de Barcelona, 2007, p. 62-64.

5.- Cambra Oficial d'Indústria de Barcelona. *Gráficos de los elementos de trabajo de las industrias textiles, números de obreros y valor de la producción de otras industrias*, Barcelona, 1923.

nes del centro y norte del Maresme, como Mataró, Calella, Canet de Mar y Arenys de Mar, entre otras. Cerca de las fábricas de punto el distrito contaba con hilaturas de algodón, y desde finales del siglo XIX, se fueron instalando talleres de reparación y construcción de algunos tipos de maquinaria, empresas de acabados de la malla, empresas de comercialización y transporte de *inputs* y productos acabados. Las mismas instituciones existentes cubrían aspectos relevantes para su funcionamiento, como por ejemplo, la Caixa d'Estalvis de Mataró (1863), que aportaba el eventual apoyo financiero, la Associació d'Empresaris de Gèneres de punto de Mataró (1902), que defendía los intereses empresariales y la Escola de Teixits de Canet de Mar (1922), centro fundamental para el aprendizaje de los técnicos del punto durante diversas generaciones. En el distrito del punto, la concentración espacial de multitud de empresas de la malla relacionadas, se fue consolidando por la ampliación de actividades complementarias y de instituciones especializadas. A lo largo de los años, a pesar de intensas transformaciones, el distrito industrial del Maresme ha mostrado un elevado grado de supervivencia. En 2001 el distrito local de Mataró, con 11.670 personas ocupadas suponía el segundo distrito especializado del textil y de la confección en España y el primero en el género de punto.⁶

No podemos obviar que la industria del género de punto de principios del siglo XXI contrasta absolutamente con la realidad de las poblaciones industriales del período expansivo de 1960-1974, cuando había multitud

---

6.- BOIX, Rafael; GALLETTO, Vittorio. "El mapa de los distritos industriales de España", *Economía Industrial*, 2006, 359, 165-184.

de empresas entorno al género de punto, algunas grandes y emblemáticas, así como talleres de construcción de maquinaria del punto y multitud de actividades complementarias. Pero, la situación económica del género de punto estaba lejos de ser idónea: representaba un sector retrasado tecnológicamente con plantillas sobredimensionadas que vendía básicamente al mercado interior español y estaba muy protegido de las importaciones por elevados aranceles; era el resultado final de la combinatoria de autarquía y desarrollismo franquista.

En efecto, el número de empresas y la ocupación del género de punto en España crecieron rápidamente durante la década de los años sesenta hasta las crisis del petróleo y el año 1974 marcó el punto de inflexión. Los motores de los cambios experimentados en el género de punto de 1974 al 1999 se pueden explicar principalmente por cuatro factores: la renovación tecnológica, la apertura exterior de la industria española del punto, la liberalización mundial del sector textil-confección y los cambios en la distribución comercial.

Desde 1974 al 1999 la ocupación cayó a la mitad de efectivos (de 71.422 a 30.198 trabajadores) mientras que la producción se triplicaba (de 42.224 a 134.051 toneladas métricas de punto).⁷ Las crisis del petróleo supusieron un cambio estructural del sector. El proceso de renovación tecnológica se aceleró con la introducción de nuevas máquinas electrónicas, cambios en el proceso productivo, la introducción de nuevos productos y la mejora del diseño y acabados.

7.- LLONCH, Montserrat. "La competitividad de los distritos catalanes del género de punto, 1961-2004" en Jordi Catalan, José A. Miranda, Ramon Ramon (eds) *Distritos y Clusters en la Europa del Sur*. Madrid: Lid, 2011, p. 241-258.

Pero los periodos de cambio estructural a menudo lo son también de nuevas oportunidades. En el contexto del Acuerdo Preferencial de España con la Comunidad Económica Europea en 1970, y la atonía del mercado interno español debido a la caída de rendas provocada por las crisis del petróleo, los empresarios del género de punto salieron a los mercados exteriores. Fueron los años dorados de la exportación del punto a los países europeos. De 1970 a 1985 las exportaciones se multiplicaron por diez. En 1986 España ocupaba el onceavo lugar mundial como exportador de tejidos de punto y el doceavo de maquinaria de tejidos de punto.⁸ Fueron unos años extraordinarios en la proyección exterior del sector, en el que el valor de las exportaciones superaba las compras exteriores y donde las empresas del Maresme y de la Anoia tuvieron un protagonismo relevante. El elemento competitivo fue el coste laboral, que permitía ofrecer una buena relación calidad-precio de sus producciones, concentrándose en las calidades intermedias.

La integración de España en la CEE ratificó la liberalización de los intercambios comerciales a partir de 1986. España, como un país integrado, pasaba a eliminar las aduanas internas con los países de la CEE y a la vez armonizaba los aranceles exteriores. España pasó a participar en el Acuerdo Multifibras (1974-1994) y el Acuerdo sobre Textiles y Vestido (1995-2004), que ha supuesto un proceso de transición a la liberalización mundial definitiva sector textil-confección a partir de 2005. La competencia creciente y la menor protección de los industriales del punto han afectado no únicamente las re-

---

8.- Op. cit. p. 251.

laciones exteriores sino que ha incidido en el funcionamiento industrial. Las importaciones de productos de punto se dispararon rápidamente desde 1986, tanto por lo que respecta a los artículos de alta calidad procedentes de Italia como por los productos competitivos vía precios procedentes de los países asiáticos. La evolución decreciente de los precios obligaba a reajustes muy severos de la industria, a pesar de que derivaron en mejoras en la eficiencia y del valor añadido de la producción entre 1991 y 2004. Una respuesta a la mencionada problemática fue la deslocalización parcial (o total) de la fabricación de género de punto hacia países asiáticos y del norte de África, en especial en las tareas más intensivas del trabajo como la confección. En un contexto donde la procedencia de la fabricación se ha ido desdibujando, la disponibilidad de marcas por parte de algunas empresas del género de punto ha sido un factor clave. La marca de producto o de fábricas consolidadas ha permitido a muchas empresas supervivientes del género de punto asegurarse la identificación, diferenciación y fidelización con los eventuales consumidores.

Y finalmente, un último factor fundamental han sido los cambios en la distribución comercial. La cadena de producción y distribución de los productos textiles y de confección se ha alterado a favor de la distribución comercial. Desde los años ochenta la distribución clásica de los minoristas independientes multimarca ha vivido una profunda crisis y se ha tendido a una rápida concentración de la distribución textil. El proceso ha tenido consecuencias radicales en la lógica empresarial. Durante los años sesenta era el comerciante de la empresa que enseñaba el muestrario y las novedades a los comer-

ciantes minoristas. A principios del siglo XXI ya no, ahora es el gran distribuidor el que, en un contexto de elevada competencia, hace el pedido a los fabricantes especificando que productos y en qué condiciones de precio y tiempo lo requiere. Una alternativa para otras empresas del género de punto supervivientes con marca reconocida es integrar producción y distribución, a partir de la marca de distribución. El proceso de adaptación pasa por la búsqueda de oportunidades frente al cambio rápido y continuo del marco de competencia internacional.

PIES DE FOTO

Pág. 10

Fábrica de Hijos de Marfà desde la calle Jorge Juan de Mataró, s.d. Postal antigua propiedad de Esteve Deu.

Pág. 12

Acción de la Sociedad Anónima Asensio.

Pág. 13

Teresa y María Isern haciendo prácticas con la Tricotosa de la marca Dubled comprada para el Curso Monográfico del grupo diurno, 1931. Fotografía Centre de Recerca de Transferència de Tecnologia Tèxtil - Escola de Teixits de Canet de Mar.

Pág. 14

Interior de la antigua fábrica Llobet-Guri, S.A. de Calella. Arxiu Històric Municipal. Ayuntamiento de Calella.

Pág. 15

Trabajadoras de la fábrica Cóndor de Arenys de Mar. Imagen del video corporativo *Cóndor Moda Infantil*. Cóndor Aretex, S.A.

Pág. 16

Interior de una tienda Cóndor. Foto Cóndor Aretex, S.A.

PUNTO TRAS PUNTO: LA HISTORIA DEL GÉNERO DE PUNTO DE ARENYS DE MAR

JORDI JULIÀ SALA-BELLSOLELL

Político. Comisario de la exposición
“Posem fil a l’agulla. El gènere de punt a Arenys de Mar”

“La industria algodonera, si bien se halla en su infancia, constituye una de las principales, si no la primera riqueza de Arenys de Mar”

“Nuestras industrias”. Ecos de la Costa,
siglo XIX

Arenys de Mar y por extensión la comarca del Maresme se ha caracterizado por su vinculación con la industria textil, y más concretamente con el género de punto. A finales del siglo XIX, la industria del género de punto en Arenys de Mar fue adquiriendo importancia, y acabaría por constituir la primera fuente de ingresos del municipio. Pero, ¿cuándo se inició la vinculación de Arenys de Mar con el textil?

Tenemos constancia del textil en Arenys de Mar desde los inicios fundacionales de la villa en el siglo XVI. En 1574 hay documentados tres tejedores de lino y en 1599 ya se contabilizan siete. Los primeros tejedores hacían tejidos domésticos, ropa para trabajar y velas para los barcos de pesca, pero no será hasta finales del siglo XVIII que encontramos el

primer fabricante de calcetines mecanizado (1780). Al finalizar el siglo XVIII, ya son unos veinte fabricantes los que se dedicaban a la confección de medias y velos.

A finales del XIX y principios del XX es cuando aparecen algunas de las fábricas de género de punto más conocidas y que forman parte del recuerdo de muchas personas de Arenys de Mar. En 1917 hay documentadas trece, como es el caso de Zenon de Pol (que posteriormente será José Ferran Condominas), Rosendo Julià, José Riera Comas (que con los años se convertirá en Cóndor) o Can Caballé y Vila, entre otros. Las industrias de género de punto se constituirán como el sector productivo más importante de Arenys de Mar: entre 1920 y 1930, el 60% de las personas de Arenys de Mar se dedicaba al género de punto.

Medias, calcetines y ropa interior: seis empresas de género de punto de Arenys de Mar

Aunque la villa de Arenys de Mar ha contado con más de cincuenta fábricas dedicadas al género de punto durante el siglo XX, hemos querido recoger la historia de seis de estas empresas, destacando la variedad del producto confeccionado y el volumen de producción. La totalidad de las industrias del género de punto analizadas se iniciaron fabricando calcetines. El calcetín era una pieza de tejido de dimensiones reducidas, cosa que facilitaba la elaboración. Con el tiempo, la mayoría de empresas diversificaron su producto gracias a la evolución de la maquinaria textil.

Dos de las empresas analizadas que han destacado por elaborar calcetines durante toda

su historia y que nunca han dejado de producir este artículo son J. Cassà B. y Còndor. Joaquim Cassà empezó a producir calcetines en la villa de Arenys de Mar a finales de los cuarenta, siguiendo la tradición industrial de su suegro, Francesc Caballé. Con el nombre J. Cassà B., la empresa destacó por aplicar grandes innovaciones en la maquinaria, como fue la colocación de los puños elásticos de los calcetines de manera automática. Con el nombre comercial Helios, los calcetines de Joaquim Cassà se caracterizaron por su calidad, compitiendo con grandes marcas. J. Cassà B. comercializaba sus productos en todo el Estado español, pero también realizaba exportaciones puntuales a Francia, Líbano y Sudáfrica. La entrada de España en el mercado europeo y la llegada de productos asiáticos hicieron que la fábrica de Joaquim Cassà fuera perdiendo competitividad. En 1993 y con una veintena de trabajadores en plantilla, Helios S.A. cerró definitivamente sus puertas. Otra empresa que se ha caracterizado por la fabricación de calcetines y que con 120 años de historia aún los fabrica es Còndor. La empresa Aretex S.A., con el nombre comercial Còndor, es una de las industrias de género de punto más antiguas de Arenys de Mar. Fundada por el manesano José Riera en 1898, la marca de calcetines Còndor se ha caracterizado por la reconocida calidad de sus calcetines a escala estatal e internacional. La empresa de la familia Riera empezó fabricando calcetines como una pequeña industria familiar, con seis máquinas y una decena de trabajadores. En 1963 la empresa pasó a denominarse Còndor S.A., nombre que la ha definido y que todo el mundo identifica con sus calcetines.

El 1 de junio de 1970, la fábrica sufrió un grave incendio que afectó buena parte de las instalaciones y la maquinaria. La familia Riera no se sobrepuso de un golpe tan duro, y en 1975 la Corporación Empresarial Valls SA de Igualada compró Còndor para reflotar el negocio. Actualmente cuenta con más de 200 trabajadores, vende a más de 3.000 tiendas en todo el Estado y dispone de establecimientos propios. En 2017 Còndor ha facturado unos 18 millones de euros, de los cuales el 23% provienen de las exportaciones que realiza en más de treinta países.

Otras empresas diversificaron el producto confeccionado, y han evolucionado a medida que modificaban la maquinaria textil. Es el caso de José Ferran Condominas, que bajo la marca comercial Narref, fue una de las empresas más reconocidas en la fabricación de género de punto a escala comarcal. En sus inicios, la empresa José Ferran Condominas se dedicaba a la producción de calcetines. En los años treinta iniciaron la producción de camisetas de felpa, a partir de los cincuenta fabricaron ropa interior, y durante los sesenta, bañadores y vestidos. Desafortunadamente, José Ferran fue reduciendo su producción gradualmente hasta 1974, y en 1975 se produjo un incendio por la explosión de un compresor que destruyó toda la fábrica y que puso fin a un legado industrial de más de 130 años de historia.

Otra de las empresas que producía una gran variedad de productos de género de punto fue Hijos de Rosendo Julià. La empresa fue fundada por Rosendo Julià Palahí en 1885. Empezó confeccionando calcetines, medias y ropa interior para hombres, mujeres y niños. El impulso de la industria se produjo

después de la visita que Rosendo Julià hizo a la Exposición Internacional de París de 1900; de allí importó las primeras tricotas automáticas, de gran producción. En 1925, los hijos de Rosendo Julià Palahí continuaron el camino iniciado por su padre y formaron la sociedad Hijos de Rosendo Julià SA. A partir de la segunda mitad del siglo XX, la empresa utilizaría la marca comercial Fanta y se centraría íntegramente a la confección de la ropa interior y pijamas. La industria centenaria de Can Julià acabaría por doblegarse frente a la crisis económica, y en 1985 cerraría definitivamente sus puertas.

Finalmente, es preciso mencionar aquellas empresas que mayoritariamente se dedicaron a confeccionar para terceros. *Treballar a mans* –como se dice en Cataluña– significa fabricar para otras empresas, ya fuera realizando los acabados de algunas piezas o produciendo la totalidad de la pieza bajo la marca de la empresa que contrataba sus servicios. Un ejemplo de empresa que mayoritariamente confeccionaba *a mans* es Joan Bibolas i Llinàs. Joan Bibolas estudió en la Escuela de Tejidos de Canet de Mar. Era un experto en maquinaria textil, e inició su vida laboral fabricando máquinas de tejer en un taller situado en la calle de las Margarides de Arenys de Mar. Posteriormente trabajó en la empresa de maquinaria textil Jumberca situada en Badalona, donde desarrollaría innovaciones y patentes que mejorarían el funcionamiento y la producción de la maquinaria textil. En los años setenta, Bibolas inició un negocio propio de género de punto con el nombre de Bon Tricot. En los inicios contaban con un equipo de cuatro personas que tejían *a mans* para otras empresas de género de punto de Arenys de

Mar. Bon Tricot también confeccionaba producto acabado con el nombre comercial Bellamaglia. El producto era ropa interior para mujeres, centrado sobre todo en braguitas y camisetas interiores femeninas, entre otras. Tenían 22 máquinas circulares y un equipo de trabajadores de entre veinte y treinta personas. A pesar de los esfuerzos, la empresa Bon Tricot tuvo que cerrar sus puertas a finales de los setenta, y buena parte de la maquinaria y de los trabajadores se trasladaron a Cabriels para volver a hacer producto *a mans* para otras empresas.

Otra empresa que destacó por confeccionar *a mans* fue Monmany. La empresa se fundó en 1952 con cuatro trabajadores que se dedicaban a la producción de calcetines. En 1957 empezaron a producir ropa interior y a finales de los sesenta y durante buena parte de los setenta la empresa confeccionaba pijamas. Posteriormente también produjeron camisetas exteriores con estampados marineros, como por ejemplo un ancla. A partir de 1982, Monmany empezó a producir polos para la marca Marithé et François Girbaud hasta 1992. Monmany fue la primera empresa española en producir polos, e innovaron introduciendo el efecto desgaste en sus piezas de ropa. Durante este período, la empresa pasó de tener una veintena de trabajadores a una cuarentena. A mediados de los noventa, la competencia asiática irrumpió con fuerza en el mercado español, Marithé et François Girbaud decidió prescindir de la producción de Monmany, argumentando que en la China los costos de producción eran mucho más baratos. Después de trabajar durante un tiempo para Inditex sin mucha fortuna, Monmany cerró en 1995.

Tiempos difíciles para el género de punto

Después de analizar la evolución de las empresas de género de punto de Arenys de Mar, observamos que únicamente Cónдор ha llegado hasta nuestros días. ¿Qué factores explican la crisis del género de punto en Arenys de Mar, el Maresme y por extensión en Cataluña?

Se considera que entre 1974-1975 empieza el declive de la industria textil en Cataluña. La crisis de estos años puso en cuestión una industria que utilizaba una tecnología más bien antigua, que no tenía una buena organización ni mentalidad exportadora lo suficientemente abierta al resto del mundo. El textil catalán dependía de un mercado interior altamente protegido, y con la entrada de España en la Comunidad Económica Europea en 1986, el pequeño mundo de la mayoría de industrias textiles catalanas se vio muy afectado por la competencia que provenía del exterior. En 1986 constatamos que únicamente 500 personas se dedicaban al sector del textil en Arenys de Mar (un 12,6% del total de la población activa), cuando entre los años 1920-1930, se había llegado a dedicar el 60% de la población. Fueron muchas las empresas que cerraron y muchas las personas que quedaron en paro. Durante este periodo, se produjeron protestas en la calle y el cierre de industrias que habían sido un referente en el municipio.

En conclusión, podemos afirmar que el género de punto fue un hilo importante en la historia de Arenys de Mar. Sin este hilo, Arenys de Mar no sería el pueblo que conocemos hoy en día, y por este motivo era preciso coser esta pieza de la historia en el

resto del mosaico que configura *Sinera*. Más allá de ser un recorrido histórico por el pasado industrial de Arenys de Mar, “Posem fil a l’agulla” es un homenaje a todos los hombres y mujeres de esta villa que dedicaron buena parte de su vida al género de punto. Gracias a sus experiencias y vivencias, hemos tejido esta historia. Las personas que se dedicaron a la industria del género de punto lo hicieron desde diferentes responsabilidades, pero sin el esfuerzo de todas ellas no sería posible contar la historia que rodea a los calcetines, los pijamas y las camisetas que tantas y tantas personas han utilizado para vestirse.

BIBLIOGRAFÍA

BALCELLS, Fernando. “Innovació Tecnològica, organització del treball y relacions laborals (1959-1990)”. A *Treball textil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

CASALS, Muriel. “El textil: de la vella a la nova cultura industrial”. A *Treball textil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

ESPRIU y MALAGELADA, Agustí. *Aproximació històrica al mite de Sinera*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2010.

FERNANDO MOTA, José. “La reorganització del moviment obrer al textil català (1960-1981)”. A *Treball textil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

FABREGAT, Victor. “Un sector en procés de canvi”. A *Treball textil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

MALUQUER DE MOTES, Jordi. (intr.) A *Treball textil a la Catalunya contemporània*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

MORENO, Vicente. “La industrialització de Catalunya en el siglo XIX”. *Ciències Socials en Xarxa*. Blogs Sàpiens, 2011.

PALOMER, Jordi. *El textil y el punt a Arenys de Mar*. Arenys de Mar: Edicions La Copisteria, 1991.

ROYO MAGALLÓN, Pilar. *Arenys de Mar (1920 - 1960)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.

D. a. y *Jornada sobre la industrialització textil al Maresme*. Vilassar de Mar: Museu Arxiu de Vilassar de Mar, 2013.

D. a. *El Maresme, diversificació econòmica y aprofitament intensiu del territori*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1989.

PIES DE FOTO

Pág. 18

Arenys de Mar 1929. Josep Badosa Montmany, Informaciones Fotográficas Badosa, Arxiu Històric Fidel Fita, Arenys de Mar.

Pág. 20

Fábrica de Géneros de Punto de José Ferran a principios del siglo XX. Colección Familia Ferran.

Pág. 21

Visita del gobernador civil de la provincia. 18 de setiembre de 1947. Fotografía Valls. Colección Familia Julià.

Pág. 22

Joan Bibolas en la II Feria de la Maquinaria Textil Española, noviembre de 1964. Colección Familia Bibolas.

Imagen de la empresa Monmany, S.A. extraída de su papelería. Lluís Montmany.

Pág. 23

Artículo publicado en el *Punt Diari*, 20 de marzo de 1985.

CALCETINES HELIOS, LA EXPERIENCIA DE UN FABRICANTE DE CALCETINES DE ARENYS DE MAR

JOAQUIM CASSÀ BARRERA

Propietario de la empresa Helios S.A.,
autor de diversos trabajos sobre Arenys
de Mar

Hablar o escribir de la fabricación de calcetines Helios, es hacerlo, –sin querer destacar–, sobre la misma historia reciente del género de punto en la villa, aquella que, se desarrolla con plenitud, en la segunda mitad del siglo XX, y en consecuencia de mi vínculo con la misma.

En el infausto año de 1936, la industria del punto en Arenys de Mar estaba completamente consolidada, con una veintena de fábricas, –media docena de ellas, de cierta importancia– cubriendo al completo el mercado nacional y dedicando a la exportación buena parte de sus productos. Para este menester, era necesario desplazarse cada temporada a París, sede puntual de los compradores extranjeros, mayormente procedentes del Oriente Medio.

Entonces, ya existía entre los industriales cierta preocupación por la férrea competencia japonesa, que situaba los calcetines en puertos del Norte de África, al mismo

precio que les costaba la materia prima a los de nuestro país. Una preocupación, que desapareció desgraciadamente, por el estallido de la Guerra Civil, una guerra, con una duración de casi tres años, a la que anteriormente se añadió la revolución, en la que propietarios de fábricas importantes perdieron la vida, y el resto, la mayoría tuvieron que huir. Las fábricas, intervenidas y controladas por comités obreros, fueron administradas con mayor o menor fortuna, ya que al final de aquel período nefasto, unos almacenes estaban llenos y otros, en general, con las estanterías vacías.

La posguerra se inició con un panorama desolador, un mercado nacional falto totalmente de todo tipo de productos, primordialmente, los de vestir. Por otra parte, la industria estaba en las mismas condiciones, o peores, sin materias primas y con la falta total de accesorios, y para acabarlo de rematar, más tarde, el flagelo de las restricciones eléctricas que, obligaron a los industriales a crear, sus propias fuentes de energía.

Con una economía totalmente intervenida el Estado providencial, tomó sus medidas: cupos de algodón y seda, escasos y poco ortodoxos en la distribución; los productos fabricados, de todo tipo, sometidos a un rígido control de precios, produciéndose la paradoja de obligar a vender cualquiera de aquellos artículos, por debajo de su verdadero coste, política esta, base de todo desastre. No en vano en aquellos días, un industrial prominente se lamentaba, diciendo: *estem fent una societat de lladres (estamos creando una sociedad de ladrones)*. Aun así, es preciso puntualizar que hacer las cosas mal, no era solamente por afán desmesurado de lucro, sino para garantizar la propia subsistencia. El estraperlo vino acompaña-

do de los cupos y las cuentas combinadas, origen de todo tipo de irregularidades, política que sí que benefició, a los industriales vinculados al poder. Para ilustrarlo, quiero transcribir solamente unos versos de unos cantos en alabanza de San Antonio María Claret, patrón de la industria textil, de autor desconocido, que tuvieron en aquella época cierto predicamento, y que dicen así:

Dejadnos vivir tranquilos
a los pobres patronos textiles
con la "Cuenta combinada",
dejad quietos los cuentahilos
y ahogad los obreros viles
que quieren más semana

De milagros, Santo varón,
nos has llenado el cajón,
(de milagros y pesetas).
Ahora, casi bien un millón
vale un kilo de algodón
y un par de camisetas.

Santo Claret, buen tejedor
escuchad nuestra voz
haced que nunca más el algodón
vuelva a bajar de precio.

(Traducción dels Goigs a Sant Antoni Mª Claret)

Disertar sobre el género de punto es hacerlo sobre una industria con diferentes variedades, una de ellas, la calcetería, de la cual siempre la he denominado, la parienta pobre del sector. El calcetín es una pieza de vestir considerada de primera necesidad, lejos de

la órbita de la moda, únicamente presente en casos muy puntuales. Aún hoy en día, sólo es preciso consultar cualquier revista especializada o el catálogo de unos grandes almacenes, para darnos cuenta de que no aparece. El otro capítulo importante que se ha de remarcar, es la estrecha relación moda-maquinaria, que suponía para los fabricantes una constante inversión y una carga evidente para la industria. Para ilustrarlo, me referiré a un chiste gráfico del *Patufet*, en el cual una madre, con el hijo en la falda, le da una cucharada de aceite de hígado de bacalao, y a la vez para incentivarlo, diez céntimos para la hucha. *¿Qué haremos madre de la hucha cuando esté llena?*, le dice el pequeño. *Será para comprar otra botella de aceite de hígado de bacalao, hijo mío.*

En 1936, el parque de la maquinaria de la industria de la calcetería de todo el mundo, estaba compuesto por máquinas de un único cilindro, denominadas Stándard, de diferentes marcas, y de procedencia inglesa, alemana o norteamericana. En Arenys de Mar, solo cuatro fabricantes, disponían en su conjunto, de dieciocho telares de doble cilindro, de la firma inglesa Bentley, denominadas Komets, aptas para la fabricación del calcetín de canalé, pieza de gran prestigio.

En mi larga trayectoria en el gremio, y en el campo estricto de la moda, recuerdo que en la década de los 40/50, el calcetín de hombre, con líneas de diferentes colores, dominaba el mercado en medio de fantasías de algodón y seda, pero poco después, casi en la misma época, acabada la guerra mundial, se impuso la Bentley Komet Links, también de canalé, pero esta modalidad, con un importante avance técnico, el de las mallas giradas, que permitía un tejido liso con dibujos de relieve. La aceptación y la demanda de

esta maquinaria fue tal, que permitió la implantación de dos plantas de construcción de las mismas en nuestra comarca, concretamente en Mataró.

Más tarde y relacionado con este tipo de maquinaria, sí que nació una verdadera moda femenina: el calcetín de deporte con una trenza lateral a cada lado. Una importante demanda, sinónimo de moda femenina, que se mantuvo pujante, más de una temporada. Más adelante, y siempre conectado con la moda femenina juvenil, apareció un calado de perlé y color blanco, técnicamente denominado de traspaso de malla, especialmente en tallas grandes, que superó todas las previsiones, y con la particularidad que para hacerla frente a la demanda, fue necesario la compra de nuevas máquinas de procedencia italiana. También fueron de origen italiano, las máquinas para fabricar el calcetín de rombos que tanto predicamento tuvieron y que dio lugar a una larga polémica, de semanas, entre los lectores de *La Vanguardia*.

En 1959, el país tocó fondo, y con un nuevo gobierno de tecnócratas, las medidas del gobierno cambiaron de orientación y en pocos años, el censo industrial del género de punto llegó doblarse. Curiosamente, este crecimiento, se nutrió de personas de diferentes ámbitos sociales, como podría ser el médico, el apotecario, el zapatero o el escribiente... con un largo etcétera.

En este mundo complejo y apasionante del género de punto, había entrado unos años antes, en 1936, antes de cumplir dieciséis años, mi primer trabajo, en calidad de escribiente, fue en una pequeña y vecina fábrica de camisetas de deporte, la de Frederic Martí, que utilizaba la marca O'Brien un actor, al parecer, del cine americano. Disponía

de una patente: la de sustituir el ribete que adornaba la pieza, por un dobladillo con el mismo tejido. Me ganaba la vida. Esta situación duró poco, debido a la guerra me movilizaron, y unos años después, al volver, la plaza, naturalmente, estaba ocupada, hecho que no cuestioné. Unos meses después, la providencia hizo que quedase vacante, por defunción, el puesto de escribiente, en la fábrica de calcetines de Caballé i Vila, a la cual, me presenté en seguida, no sin antes pedir disculpas por la inconveniencia de hacerlo, en aquel momento tan delicado. Unos años después, Francesc Caballé que, más tarde sería mi suegro, me propuso hacerme cargo en arrendamiento, de una pequeña fábrica de calcetines, situada en Amer (Gerona) localidad donde él y su familia se refugiaron durante la revuelta.

Por las circunstancias que antes he explicado, fueron unos inicios duros. Más de una vez pude entrever la sombra del fracaso. El problema principal era la falta de algodón, fibra que tuve el acierto de suplir por el algodón regenerado, filamento que no era otro que residuos textiles procesados. Esta decisión, me aseguró el futuro inmediato y a corto plazo, pero poco después, tuve que plantearme la conveniencia de trasladarme a Arenys de Mar. Dado el cambio de provincia, no hace falta comentar lo que supuso conseguirlo.

Operé durante muchos años con mi firma, J. Cassà B., inicialmente, con una plantilla mínima, completada con personal de otras fábricas que, por razones diversas, estaba vacante. Otra premisa, iniciada en Amer, fue la de establecer por la maquinaria el régimen de tres turnos de trabajo, el cual mantuve durante cincuenta años. Otro factor determinante, fue el de saber escoger los proveedores de materia prima, mayormente, por

la calidad de la hilatura. Un impacto importante para la industria, fue la llegada de las fibras sintéticas, especialmente en la calcetería, pues a la novedad, se añadió su larga duración, y en consecuencia una reducción del consumo y el cierre de diversas fábricas de la comarca.

Las principales fábricas de calcetería, por averías o mejoras en las máquinas, disponían de su propio taller mecánico; otras, la mayoría, necesitaban ayuda externa, como podía ser la del carismático taller mecánico del señor Quimet Palomer, quien para dedicarse a otros menesteres, cesó la actividad de muchos años. Dos mecánicos amigos míos, Salvador Casanovas y Josep Serra, decidieron trabajar por su cuenta, sin local propio, y empezaron a aplicar a mis máquinas el puño de goma, circunstancia que dio lugar que fuera el primer industrial de la localidad que tuviera esta mejora que, por otra parte, para la industria, fue una pequeña revolución. Esta fructífera relación, continuó durante toda nuestra vida laboral con la construcción de diversas máquinas, y que tuvo en la década de los cincuenta uno de sus puntos álgidos, con el viaje a Milán, uno de aquellos certámenes rotatorios de maquinaria textil que, se celebraban cada cuatro años en diferentes capitales europeas. Un viaje mutuamente positivo que, dio lugar a la construcción de cinco máquinas Standard que, entre otras mejoras sustanciales, permitía tejer el calcetín en cuatro colores. Entonces, las mismas máquinas de doble cilindro, lo hacían únicamente con tres. Tengo constancia que, aquel artículo llegó a ser considerado con preocupación por la competencia de alto nivel.

He de confesar que, con todo, mi objetivo máximo era el poder disponer de la maqui-

naría de doble cilíndrico, y el primer paso fue la compra de cuatro máquinas Links Linares, con sede en Mataró, con licencia de la Montcenicio italiana. Adquirir maquinaria inglesa, estaba al alcance de muy pocos, las divisas necesarias estaban en manos de los exportadores valencianos de naranjas, hasta que fue el gobierno inglés que financió las operaciones que, se realizaban con pesetas. En condiciones más favorables, estuve a punto de firmar un contrato con la Bentley, de cuatro máquinas del modelo TJ, para la fabricación de calcetín de colegial en tres colores y quizás, hubiera podido formalizar un contrato de cuatro máquinas destinadas a fabricar el calcetín de colegial con dibujo, pero se presentó un contratiempo o mejor dicho, una oportunidad, la siguiente: En el local donde estaba instalado, ya había hecho diversas obras, digamos de adaptación, pero que ya resultaban insuficientes. Decir que antes yo, representaba a mi suegro – delicado de salud– en la venta del local de Caballé i Vila que hacía un tiempo que había cesado en su actividad, es por esto que al comentarlo con mi esposa, me dijo: ¿Por qué no te quedas con el local de casa? Mi respuesta fue rápida: ¿Qué quieres que haga con un local tan grande y después como lo financio? Pero esta breve conversación, fructificó. Poco después, en el soliloquio que tuvo lugar, me dije como conclusión: ¿Para el pago, a corto plazo, únicamente he de hacer frente a la mitad y por la otra si me diesen algún aplazamiento? Lo conseguí, y lo pagué en tres plazos.

Por responsabilidad, la compra de la maquinaria quedó aplazada, hasta tres años más tarde. Después, al formalizar la compra definitiva, me equivoqué, contratando aquellas máquinas, cuando el mercado había cambia-

do y los colegiales de todas las edades usaban pantalón largo, y el calcetín de deporte ya no era indispensable. Por el contrario, otras máquinas de menor importe, –las que tejían el calcetín de la trenza que, antes he citado– por exigencias de la moda, trabajaban plenamente. Al mismo tiempo, paradojas de la vida, recuperamos unas viejas y obsoletas máquinas –aquellas de Amer–, las cuales, con una sencilla aplicación mecánica, conseguimos un artículo que se mantuvo vigente tres temporadas y que la competencia de alto nivel quiso imitar. Durante aquellos años, la relación con la Bentley fue continuada hasta sumar una veintena de unidades de diferentes modelos.

Finalmente, en lo que fue nuestra última etapa, teníamos comprometida una firma italiana, una máquina electrónica; factor este que, ha supuesto una revolución para la industria y la desaparición de la mayor parte de la misma. Por otra parte, fue causa de la rápida expansión de la industria china que no tuvo necesidad de formar operarios de alta calificación, así, con salarios bajos y jornadas inhumanas, han conseguido llenar toda Europa con sus productos.

La vida de la empresa como tal, como toda obra humana, no siempre es igual. A lo largo de la misma se producen situaciones que modifican su comportamiento o condicionan su futuro. En esta rápida ojeada a este medio siglo de actividad, quería resaltar como relevante: el traslado de la industria en Arenys de Mar, la compra de las primeras máquinas de doble cilindro y del edificio fábrica, la conversión de la empresa en sociedad anónima que coincidió con la incorporación de mi hijo a la misma que dejaba atrás la universidad y la milicia y ponía en marcha Calcetines Helios S.A. La entrada de nuevas

máquinas, el cronometraje de las operaciones de trabajo y la aplicación de la contabilidad de costos, herramientas indispensables para afrontar el futuro.

Esto es todo, cincuenta años de trabajo y esfuerzo, resumidos en este relato de media docena de folios.

PIES DE FOTO

Pág. 26

Arenys de Mar entorno a 1960. Trabajos Aéreos y Fotogramétricos. Arxiu Històric Fidel Fita, Arenys de Mar.

Pág. 28

Vista general de Arenys de Mar donde puede verse la fábrica J. Cassà B., 1994. Foto Salvador Torrents.

Pág. 29

Carta publicada en *La Vanguardia*, el 28 de febrero de 1989.

Pág. 30

Imagen de la fábrica J. Cassà B., anuncio publicado en *Diario de Barcelona*, 1972.

Pág. 31

Máquina para la fabricación de calcetines. Komet Knitter, The Bentley Group, Leicester, años 60 del siglo XX. Còndor Aretex, S.A. Foto Irene Masriera.

¡DESDE PEQUEÑA QUE ESTOY RODEADA DE BOBINAS DE HILO!

MIREIA BIBOLAS ALSINA

Trabajadora del género de punto

En el seno de un negocio familiar, ayudaba a mis padres en diversas tareas, en la cortadora desplegando el tejido y marcando las piezas, en el acabado repasando y doblando las piezas, guardándolas en cajas, tejiendo o cosiendo. Compaginaba los estudios universitarios textiles con la máquina de coser puntilla elástica. Al acabar los estudios, recibí una oferta de trabajo de la empresa Damart Thermolactyl, empresa multinacional francesa que comercializaba piezas de ropa interior realizada con la fibra de Clorofibra, patentada con el nombre de Thermolactyl. No me lo pensé dos veces, tenía que independizarme. Fue mi primera experiencia profesional, donde aprendí muchísimo, primero de mis jefes, y en segundo lugar al estar en una empresa líder en el márquetin directo. Mi trabajo era visitar semanalmente los talleres externos de confección (entre Mataró, Terrassa e Igualada) y realizar el seguimiento de la producción y el control de calidad de las piezas. Trabajos como confirmar si las fechas de entrega eran realistas, establecer las prioridades y urgencias en determinados artículos, supervisar la falta de materiales, los problemas con los tejidos (rayados, carreras, puntos que se escapan, clareados...). También era responsable del desarrollo de nuevos artículos, verificaba medidas según los patrones y escalados de los mismos.

Con la entrada de España en la Comunidad Europea, la estructura productiva de Damart España se desmanteló y la consecuencia directa en mi caso fue perder el trabajo. Tocaba buscar un trabajo nuevo, pero las empresas exigían hablar inglés. Esta vez tampoco lo dudé, cogí el coche y me fui hasta Escocia. Compaginaba el estudio del inglés con el trabajo de au-pair en una familia cuidando dos niños.

Estando en Escocia recibí una oferta de trabajo de la empresa Grup Sans, de Mataró, empresa multinacional que producía primeras marcas como Abanderado, Princesa y Ocean. No podía perder esta oportunidad así y regresé de Escocia. Fueron casi dieciocho años trabajando en Sans, ¡una gran experiencia! Podemos explicarla en dos etapas. Una primera etapa en la cual la empresa controlaba todo el proceso productivo. Era una empresa vertical y esto comprendía desde la hilatura, la tejeduría y los procesos de tintura y acabados, pasando por la confección y el almacenaje, hasta la distribución del producto. Fueron diez años de proyectos diversos y de inversiones en las diferentes plantas de producción. Recuerdo el proyecto que supuso realizar las piezas de ropa interior “sin costuras”. Comportó muchos cambios en el área productiva, desde los telares a la tintura y la confección. Fue un cambio en la manera de trabajar porque la talla de las piezas venía marcada por las pulgadas de la máquina de tejer; la tintura y la plancha eran parecidos a la producción de los calcetines, y en la confección ya no eran necesarias las puntillas en los tobillos ni gomas en la cintura. Con esta nueva tecnología, la empresa decidió crear una nueva marca: Unno, para diferenciarse claramente de los productos tradicionales. También, y por pri-

mera vez, la marca era para productos tanto para el hombre como para la mujer.

La segunda etapa ya no estaba marcada por la creación de un producto nuevo sino por una serie de cambios globales que modificaban todo el sistema de producción, en nuestro país y fuera. En nuestro caso, la empresa decidió cerrar las plantas productivas y externalizar la producción en Asia. Fue una etapa triste al ir cerrando las plantas productivas en las cuales había trabajado y donde había conocido muchos compañeros de trabajo. También, fue una etapa repleta de retos, como la búsqueda de nuevos proveedores asiáticos y la puesta en marcha de nuevas colecciones y productos. Mi trabajo cambió radicalmente, ¡ahora todo consistía en enviar correos y recibir paquetes! Para acortar el proceso de desarrollo viajábamos y visitábamos a los nuevos proveedores. Así pude conocer países como Sri Lanka, China, Bangladesh y Vietnam. Pero cuando la producción ya se había externalizado, la dirección del Grupo (con sede en Francia) decidió que nuestro trabajo se realizaría desde una oficina de París.

Tuve que buscar trabajo de nuevo pero en 2012, en plena crisis económica, era difícil encontrar un trabajo en el sector textil. Estuve dos temporadas trabajando en el sector turístico hasta que entré en Aretex, ¡en el Cóndor! Ya os podéis imaginar mi ilusión. Mi abuelo Joan había trabajado como mecánico y mi madre, en un taller externo, también había trabajado para Cóndor cosiendo lazos o puntillas en los calcetines. Empresa vecina a mi casa y por tanto con una estima especial. Entraba a trabajar para un nuevo proyecto en la empresa, la producción de ropa infantil. Controlaba talleres externos, realizaba el seguimiento de la producción y la calidad.

Después de una serie de colecciones, la empresa decidió comprar directamente el producto acabado y en consecuencia volvió a perder el trabajo.

Se cerraba una puerta pero se abría otra. En estos momentos estoy trabajando en la empresa textil Galveston, en Mataró. Fabricamos *pronto moda* para primeras marcas comerciales de ámbito europeo (Zara, Mango, Stradivarius, Cortefiel, Pimkie).

¡Y así hasta hoy, más de treinta años trabajando en este mundo, rodeada de hilos y agujas!!

El género de punto en Arenys de Mar, como también en toda la comarca, ha evolucionado muchísimo y mi trayectoria personal ha ido siguiendo este cambio. De las pequeñas empresas familiares, donde todo el mundo sabía realizar diversas tareas, pasamos a empresas multinacionales donde el trabajo de cada trabajador era cada vez más especializado, y estas pudieron resistir las diferentes crisis del mercado gracias a una política comercial basada en una fuerte marca de producto.

Posteriormente y debido al nacimiento de grandes cadenas comerciales con la creación de sus propias marcas, las empresas actuales textiles de la comarca han de competir con productos procedentes del exterior, sobre todo de Asia. Tarea difícil, ¡pero muchos de nosotros con el *knowhow* textil continuamos enhebrando la aguja! ¡Aún hoy, somos muchas las personas de Arenys de Mar que trabajamos en el género de punto y esperamos poder continuar en este mundo, donde es tan fascinante convertir unas bobinas de hilo en una pieza de tejido y unas piezas para vestir!

PIES DE FOTO

Pág. 34

Almacén de hilos de la empresa Cándor Aretex, S.A. Foto Juanchi Pegoraro.

Pág. 35

Interior de una tienda Damart (cursiva) en Lille (Francia). Foto: www.lejornaldesentreprises.com

Pág. 36

Exterior de la fábrica del Grup Sans, Mataró.

Pág. 37

Externalización de la producción, Sri Lanka. Fatima Huertas y Mireia Bibolas.

Pág. 38

Desarrollo del producto. Grup Sans, Mataró, Mireia Bibolas.

OBJETOS DE LA EXPOSICIÓN POSEM FIL A L'AGULLA, EL GÈNERE DE PUNT A ARENYS DE MAR

Asesoramiento en la documentación:

JESÚS SANZ MORALES, SÒNIA SANZ MORALES Y PILAR GÓMEZ PÉREZ

Pág. 40

PLANO DE ARENYS DE MAR

Talleres Gráficos J. Casamajó

Primer cuarto del siglo XX

Papel tipografía

Museo de Arenys de Mar, núm. reg. 3818

Plano de Arenys de Mar impreso en color. El mapa de Arenys de Mar está situado en el centro rodeado de anuncios de negocios de la población. En la parte superior en letras rojas las palabras *Plano de Arenys de Mar* rodeadas por una cenefa de color azul. Toda la información está enmarcada por una cenefa de color rojo. Algunos de los anuncios tienen fotos o dibujos de los productos, entre ellos el del impresor del plano. Entre los anuncios aparecen tres fábricas de género de punto: *Fábrica de Géneros de Punto. Vda de José Riera, Fábrica de Géneros de Punto, José Ferran y Fábrica de Géneros de Punto, José Soler Puig*. El mapa central tiene anotaciones en lápiz y bolígrafo que parecen corresponder a proyectos de urbanización del pueblo.

Pág. 41

BOLOS DE MADERA PARA RECOGER EL HILO DE LA EMPRESA MONMANY

Primera mitad del siglo XX
Madera pintada
Lluís Montmany

Cuatro bolos de madera para el hilo de forma cilíndrica en la parte superior y cónica en la inferior. La parte cilíndrica está pintada de color: azul, rojo o verde, que corresponde al color del hilo. La parte cónica tiene unas incisiones para recoger el hilo. En las máquinas de género de punto del primer cuarto del siglo XX, cuando llegaba el hilo en madejas o coronas pasaba a las bobinadoras que ovillaban el hilo en los bolos de madera.

Pág. 42

MÁQUINA CIRCULAR PARA HACER CALCETINES: MACHINE A TRICOTER. UTIL. OTTIGNIES

Primer cuarto del siglo XX
Metal y madera
Museo de Arenys de Mar, núm. reg. 1490

Máquina circular para hacer calcetines de metal negro. Mesa metálica con la inscripción de las palabras *Machine a tricoter UTIL. Ottignies* en relieve. De esta mesa sobresale una estructura donde se encuentra la bobina con la que se fabrica el calcetín. La mesa está colocada sobre un pie central con cuatro apoyos. En un extremo de la mesa hay una barra con un mango con un puño de madera y un volante de metal, en el otro lado una rueda más grande también con un mango de madera para hacerla girar. La parte superior tiene una barra metálica con una estructura dividida en tres partes de donde cuelgan dos pesos. El pie es de metal pintado de color negro con motivos decorativos

en dorado. Esta máquina procede de Ottignies (Bélgica) cuenta con el folleto original: *Les instructions pour le fonctionnement des Machines UTIL.*

Pág. 43

MÁQUINA PARA LA FABRICACIÓN DE CALCETINES KOMET KNITTER

The Bentley Group, Leicester
Años 60 del siglo XX
Cóndor Aretex, S.A.

Máquina circular de género de punto Komet fabricada por la empresa The Bentley Group en Leicester, Inglaterra, lleva una placa metálica con el nombre *The "Komet" Knitter REG. 430855 & 51043 Made in Leicester, England.* La máquina tiene un pie central sobre las que se colocan una serie de bobinas para la fabricación del tejido en forma circular para hacer los calcetines. En uno de los extremos se encuentra una barra metálica con un soporte para los conos de hilo y en la parte superior otra barra en perpendicular de donde cuelgan los hilos. En la parte inferior un tubo de plástico transparente donde se recoge el tejido que se está fabricando. La parte metálica es de color verde y los hilos y el tejido realizado de color rojo.

Págs. 44-45

MUESTRARIO DE PRODUCTOS CÓNDOR

Años 80 del siglo XX
Papel y cartulina impreso y tejido
Cóndor Aretex, S.A.

Muestrario desplegable de calcetines de la marca *Cóndor*. Portada de color blanco con el logo de la empresa *Calcetines Cóndor* en la banda inferior derecha y con una etiqueta con el número 1317.2 escrito a mano que corresponde a muestras del interior. El interior

se despliega en siete hojas de cartón negro en la que están inseridas muestras de los diferentes tipos de calcetines en proporciones reducidas, en un total de 36 muestras y en el centro 6 muestras de tejidos para calcetines. Todos los calcetines son de diversos colores y están decorados con franjas horizontales. Los muestrarios tenían una utilidad comercial y permitían a los vendedores de la empresa mostrar los productos.

Pág. 46

PIJAMA DE HOMBRE DE LA MARCA FANTA

Hijos de Rosendo Julià, S.A.
Años 80 del siglo XX
Algodón, género de punto
Antònia Lloret y Núria Alegre

Pijama de hombre formado por dos piezas, camiseta y pantalón de color azul. La camiseta es de manga larga montada y acaba en un puño de canalé, lleva cuello mao cruzado y un bolsillo en la parte izquierda, la parte inferior de la camiseta está rematada por un dobladillo realizado con hilo blanco. El pantalón largo se ajusta a la cintura y también tiene punto de canalé en la parte inferior que ajusta la pieza al tobillo.

Pág. 47

PIJAMA DE NIÑO DE LA MARCA FANTA

Hijos de Rosendo Julià, S.A.
Años 80 del siglo XX
Algodón, género de punto
Antònia Lloret y Núria Alegre

Pijama de niño formado por dos piezas, camiseta y pantalón de color azul. La camiseta es de manga larga montada y acaba en un puño de canalé, lleva cuello mao cruzado y un bolsillo en la parte izquierda, la parte

inferior de la camiseta está rematada por un dobladillo realizado con hilo blanco. El pantalón largo se ajusta a la cintura y también tiene punto de canalé en la parte inferior que ajusta la pieza al tobillo.

Pág. 48

MUESTRA DE PUNTO REPRESENTANDO EL GERNIKA DE PICASSO

Cóndor Aretex, S.A.

Años 80 del siglo XX

Algodón, género de punto, cartón impreso y agujereado

Museo de Arenys de Mar, núm reg. 12339

Muestra de tejido del cuadro *Gernika* de Pablo Picasso realizado en género de punto según la técnica jacquard, respetando los colores de la obra en negro, gris y blanco. El tejido rectangular está rematado con unos cortes triangulares y colocados sobre una cartulina blanca con el número 1842.9 impreso en la parte superior izquierda y con cuatro agujeros en la parte inferior. Se trata de un elemento promocional de la empresa Cóndor.

CALCETINES DE MARCA HELIOS Y BIBELOT

J. Cassà B.

Años 70-80 del siglo XX

Algodón, lana y moaré, género de punto Joaquim Cassà y Barrera

Diferentes muestras de calcetines masculinos y de bebé. Los calcetines masculinos son de media caña, llevan la etiqueta de la marca Helios y Bibelot, en colores neutros: verde, gris y blanco. Uno de los calcetines está realizado con la técnica jacquard con rombos en colores grises y un detalle en rojo. Los calcetines infantiles son de color blanco con la etiqueta de la marca Bibelot,

tres tienen el dibujo estampado de una jirafa con la palabra *Mummy* y el puño plegado en colores verde, azul y rosa. Dos muestras de calcetines infantiles de color blanco con una borla de color rosa y azul y detalles del mismo color en el puño. Todos los calcetines tienen una grapa en la puntera.

Pág. 49

CARTEL PROMOCIONAL DE HIJOS DE ROSENDO JULIÀ, S.A.

Primer cuarto del siglo XX

Papel, impreso, madera

Familia Julià

Cartel con la imagen de la empresa Hijos de Rosendo Julià. En el centro variación del escudo de Arenys de Mar en rojo con la representación del endrino, detrás la representación del mar con un barco de vela y las letras R.J., en la parte inferior la palabra Arenys. El escudo redondo se encuentra sobre un fondo en azul con unas líneas sinuosas en blanco, enmarcado y en la parte inferior las palabras Hijos de R. Julià, Arenys de Mar. Esta imagen está sobre un *passee-partout* de color crema y en un marco de madera.

BAÑADORES DE LA MARCA NARREF

Successors de Ferran Condomines

Años 70 del siglo XX

Lycra, género de punto

Elena Ferran

Bañadores de niño tipo boxes de género de punto. Uno de los modelos es de color marrón con un diseño de formas vegetales y ornamentales en color blanco. El segundo modelo es de color negro con formas romboidales de colores verde y blanco con unas líneas negras en el interior.

Pág. 50

FOTOGABADOS PARA LA PUBLICIDAD DE LA MARCA FANTA

Años 50 del siglo XX

Madera, papel, impreso

Familia Julià

Planchas rectangulares de fotograbado de madera con la imagen publicitaria de *Fanta* de la empresa Hijos de Rosendo Julià, S.A. Las dos planchas están envueltas con papel y en la parte superior tienen impresa la imagen que se reproduce en el fotograbado. Una representa un niño y un adulto con pijamas, detrás un fondo representando la noche, con estrellas y la luna, en la parte superior las palabras Al caer la noche. En la parte inferior la palabra PIJAMAS y debajo la marca *Fanta fabricados por Hijos de R. Julià, S.A.* En la parte izquierda el logo de la empresa, toda la imagen está impresa en tonos azules. El otro fotograbado representa dos hombres y un niño en ropa interior impreso en blanco y negro. En la parte superior las palabras *camisetas, calzoncillos slips, cómodos prácticos*. Debajo de esta imagen las letras: *tienen un nombre. Fanta, fabricados por Hijos de R. Julià, S.A.* y en la parte izquierda el logo de la empresa.

ROPA INTERIOR DE LA MARCA BELLAMAGLIA

Bon Tricot

Años 80 del siglo XX

Algodón, género de punto

Rosa Alsina

Camiseta y bragas de mujer de color blanco. La camiseta es de tirantes con cuello redondo y lleva un lazo pequeño delante, la cintura se ciñe con punto de canalé, en la parte inferior el punto de canalé ajusta la pieza al

cuerpo. El tejido está decorado con una cenefa de líneas triangulares, formas romboidales y calados. El cuello y los tirantes están decorados con una puntilla. Las bragas son de modelo slip con cinta elástica en la parte superior y lazo pequeño delante. Las piezas llevan la etiqueta de papel de la marca Bella-maglia cosida con un hilo amarillo y grapado a la pieza.

Pág. 51

ROPA INTERIOR DE LA MARCA FANTA

Hijos de Rosendo Julià

Años 40 hasta años 80 del siglo XX

Algodón, género de punto

Familia Julià

Conjunto de piezas de ropa interior. Cuatro camisetas de diferentes modelos de la marca Fanta. Una es de color azul, media manga y cuello *mao* con vista y tres botones blancos. Dos camisetas blancas de media manga, una de niño y otra de adulto. La camiseta de adulto es de punto liso tiene cuello redondo con forma de escote, la de bebé tiene cuello *americano*. La otra camiseta es de tirantes decorada con bandas horizontales de colores blancos y azules y con calado romboidal, la cintura se ciñe con punto de canalé y los tirantes están decorados con una puntilla. Todas estas camisetas llevan la etiqueta Fanta en la parte posterior en tela y la etiqueta en cartón colgada con un hilo. Las tres piezas de los años 40 son una camiseta y dos bragas. La camiseta de hombre es de color crudo y punto liso sin manga, sisa y cuello remallado punto por punto. Las bragas son de bebé de color crudo realizadas con punto de canalé, perneras remalladas punto por punto, llevan en la parte superior una pieza de tejido de algodón blanco con tres ojales

para pasar una cinta y ajustar a la cintura. Las últimas bragas son de color rosa con cintura elástica, con perneras de canalé. Estas piezas llevan la etiqueta de Hijos de R. Julià Arenys de Mar en papel y otra ovalada de cartulina más gruesa.

Pág. 52

ROPA INTERIOR DE LA MARCA PUNT SYNERA

Successors de Ferran Condomines

Años 90 del siglo XX

Algodón, género de punto

Oriol Ferran

3 camisetas de la marca *Punt Synera* de color blanco para adulto. Una es de punto liso sin mangas y lleva cuello en forma de pico, el cuello y las sisas llevan un ribete de color blanco. Camiseta de canalé uno x uno de media manga y cuello redondo, lleva una decoración de canalé en sentido vertical a la camiseta, la manga y el cuello están decorados con una puntilla. La tercera camiseta es de canalé con tirantes, tiene la misma decoración de canalé en la parte central y decoración con puntilla en los tirantes. Todas las piezas llevan la etiqueta en tela de *Punt Synera*.

